

Univerzita Karlova v Praze
Fakulta humanitních studií

Radomír Valeš

Bakalářská práce

**Identifikace potenciálně diglosních dichotomií v norském jazykovém
společenství**

Vedoucí práce: Mgr. Stanislava Boušková

Praha 2012

Prohlašuji, že jsem práci vypracoval/a samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 17. května 2012

podpis

Obsah

I. část – úvodní

- 1.1. Výzkumný problém
- 1.2. Pracovní hypotéza
- 1.3. Výzkumný cíl
- 1.4. Výzkumné metody
- 1.5. Výzkumné nástroje
- 1.6. Výzkumný tým
- 1.7. Výzkumný vzorek

II. část poznávací, teoreticko-aplikační, deskriptivní

- 2.1. Uvedení do norské jazykové situace
- 2.2. Uvedení do problematiky diglosie
- 2.3. Přehled ústředních pojmů užitých ve výzkumu
- 2.4. Stratifikace norského jazykového společenství
 - 2.4.1. Vertikální stratifikace norského jazykového společenství
 - 2.4.1.1. Spisovná norština
 - 2.4.1.2. Běžně mluvená norština: průsečík vertikální a horizontální stratifikace norského národního jazyka
 - 2.4.1.3. Dialekty
 - 2.4.1.4. Nespisovné útvary norštiny
 - 2.5. Jazykové varianty jako politikum
 - 2.6.1. Horizontální stratifikace norského jazykového společenství
 - 2.6.1.1. Neoficiální jazykový standard mluvené podoby norštiny
 - 2.6.1.2. Tradiční regionální dialekty
 - 2.6.1.3. *Nynorsk a bokmål*
 - 2.6.1.4. Sámština
 - 2.6.1.5. Morsmål – mateřský jazyk/rodný dialekt
- 2.7. Dominantní jazyková biografie člena norského jazykového společenství
- 2.8. Sociolingvistický profil norského jazykového společenství
 - 2.8.1. Většinový jazyk
 - 2.8.2. Menšinový jazyk
 - 2.8.3. Jazyk se speciální statusem
 - 2.8.4. Shrnutí sociolingvistického národního profilu Norska podle Fergusona
- 2.9. Fergusonovo pojetí diglosie
 - 2.9.1. Funkční specializace
 - 2.9.2. Vnímání prestiže
 - 2.9.3. Způsob osvojení si jazyka
 - 2.9.4. Míra standardizace
 - 2.9.5. Bohatství literárního dědictví
 - 2.9.6. Stabilita
 - 2.9.7. Lexikon
 - 2.9.8. Fonologická rovina
 - 2.9.9. Gramatická struktura
- 2.10. Problematika stanovení lingvistické vzdálenosti
- 2.11. Problematika vyloučení dichotomie standard x dialekt ve Fergusonově pojetí
- 2.12. Bilingvismus vs diglosie
 - 2.12.1. Diglosie s bilingvismem
 - 2.12.2. Diglosie bez bilingvismu
 - 2.12.3. Bilingvismus bez diglosie
 - 2.12.4. Ani bilingvismus, ani diglosie
- 2.13. Dichotomie modernita x tradičnost
 - 2.13.1. Regionální dialekt x *mental standardtalemål*
 - 2.13.2. Nynorsk x bokmål

- 2.13.3. Angličtina x norština
- 2.14. Dichotomie oficiální standard x dialekty
- 2.15. Vyhodnocení poznávací teoreticko-aplikační části

III. část empirická

- 3. Explorační výzkum: dotazování prostřednictvím ankety
 - 3.1. Sociolinguvistická anketa
 - 3.1.1. Otázka č. 1
 - 3.1.2. Otázka č. 2
 - 3.1.3. Otázka č. 3
 - 3.1.4. Otázka č. 4
 - 3.1.5. Otázka č. 5
 - 3.1.6. Otázka č. 6
 - 3.1.7. Otázka č. 7
 - 3.1.8. Otázka č. 8
 - 3.1.9. Otázka č. 9
 - 3.1.10. Otázka č. 10
 - 3.1.11. Otázka č. 11
 - 3.1.12. Otázka č. 12
 - 3.1.13. Otázka č. 13
 - 3.2. Charakteristika norského jazykového společenství podle informátorů
 - 3.2.1. Oslo
 - 3.2.2. Stavanger
 - 3.2.3. Bodø
 - 3.2.4. Halden
- 4. Závěr
- 5. Zhodnocení výzkumu z hlediska validity, reliability a významu

Abstrakt

V této práci, resp. sociolingvistickém výzkumu, se pokusím zachytit sociální, kulturní či socioekonomickou podmíněnost přepínání jazykových kódů v multilingvním společenství Norska, v němž má uživatel bohatě rozvrstveného národního jazyka na jedné straně k dispozici dvě oficiálně rovnocenné spisovné jazykové varianty, tj. *bokmål* a *nynorsk*, včetně jejich radikálních, umírněných a konzervativních subvariant, jež byly v průběhu svého vývoje nadány četnými celospolečensky identifikovatelnými asociacemi; a na straně druhé postrádá obecnou oficiální normu mluveného jazyka.

Útvary norského národního jazyka jsou navíc v neustálém kontaktu s exoglosními útvary, které přinesla velká a pestřá vlna přistěhovalců. Patrný je i vliv stabilního kontaktu s globální angličtinou.

Hlavním cílem tedy bude na základě aplikace různých kritérií pojetí diglosie prozkoumat norskou jazykovou situaci a identifikovat v něm potenciálně diglosní dichotomie. Výsledky teoreticko-aplikační části výzkumu má doplnit sociolingvistická anketa a pohovory s informátory.

I. Část úvodní

1.1. Výzkumný problém

Identifikace potenciálně diglosních dichotomií v norském jazykovém společenství

1.2. Pracovní hypotéza

Je pravděpodobné, že společensky podmíněné užívání (střídání a míchání) jazykových kódů ve specifické jazykově-kulturní situaci Norska (viz. Uvedení do norského jazykové situace) vytváří diglosní dichotomie.

1.3. Výzkumný cíl

Na základě analýzy dat získaných z odborných studií, výzkumů a statistik provést analýzu norského jazykového společenství, na jejímž základě bude možné vysledovat hranice mezi jazykovými útvary, především ve smyslu sociálním či vrstevným a částečně i ve smyslu regionálním. Toto rozvrstvení logicky předpokládá tvorbu dichotomií jazykových útvarů, např. *standard x dialekt*, *spisovný jazyk x dialekt*, *bokmål x nynorsk* apod.; najít takové pojetí diglosie, které poskytne vhodný pojmový rámec pro aplikaci na norské jazykové společenství.

Na základě interview s informátory a sociolingvistické ankety najít symptomy diglosní dichotomií v norském jazykovém společenství, a pokusit se prověřit jejich validitu.

1.4. Výzkumné metody

Výzkumné metody budou orientovány na jeden časový úsek – současnou situaci (synchronní přístup).

- a) výzkumná metoda v deskriptivní teoreticko-analytické části: studium a analýza relevantních odborných statí.
- b) výzkumná metoda v empirické části: dotazování, kvalitativní výzkum,

1.5. Výzkumné nástroje

- a) pohovor s informátory
- b) sociolingvistická anketa

Na základě analýzy získaného materiálu (odpovědí informátorů a respondentů) budu pozorovat vzájemné souvislosti mezi jazykovými a sociálními jevy, vnímání růzností a prestiže jazykových kódů a jejich přepínání podle typu komunikační situace ve společenském kontextu a pokusit se vymezit hranice mezi jazykovými útvary, které předpokládají nějakou dichotomii (dvojdičnost), n s důrazem na to, které

1.6. Výzkumný tým

Autor výzkumu a koordinátor výzkumných prací (já)

Čtyři informátoři:

informátor	pohlaví	věk	profese	vzdělání	málform	cizí jazyk
Oslo	muž	25-35 let	didaktika jazyka	VŠ	bokmål	angl., franc., něm.
Bodø	muž	35-45 let	mezikulturní komunikace	VŠ	bokmål	angl., dán., švéd., rus., fran., něm.
Stavanger	žena	45-55 let	univerzitní lektorka	VŠ	bokmål	angl., dán., něm.

Halden	muž	45-55 let	šéfredaktor	VŠ	bokmål	angl.
--------	-----	-----------	-------------	----	--------	-------

1.7. Výzkumný vzorek

Vzhledem k povaze a možnostem výzkumu bude realita přirozeného, resp. celého, norského jazykového společenství redukována na jeho reprezentativní vzorek, který z části tvoří informátoři, jejichž profesní orientace a lingvistická kompetence umožňují poměrně erudovaný vhled do jazykové situace příslušného regionu, a jednak respondenti, jimž budou informátoři anketu distribuovat, tj. každý informátor pěti respondentům.

Informátor **Oslo** reprezentuje jazykové společenství hlavního města Norska a jeho okolí.

Informátor **Bodo** reprezentuje jazykové společenství kraje (fylke) Nordland v severní části Norska (Nord-Norge).

Informátor **Stavanger** reprezentuje jazykové společenství kraje (fylke) Rogaland v západní části Norska (Vestlandet)

Informátor **Halden** bude reprezentuje jazykové společenství kraje (fylke) Østfold ve východní části Norska (Østlandet).

II. Část poznávací, teoreticko-aplikační, deskriptivní

2.1. Uvedení do norské jazykové situace

Norská jazyková situace je příznačná:

- přítomností dvou oficiálních vnitřně heterogenních spisovných a regionálně distribuovaných variant (útvárů národního jazyka): varianty **bokmål** a varianty **nynorsk**. Vlivem odlišné geneze, asymetrické diseminace a působením nacionalistických, tradicionalistických a puristických vln na jedné straně, a demokratických, liberálních až anarchistických tendencí na straně druhé, si obě varianty získaly četné symbolické a ideologické asociace (Vikør 2002: 41-43) a i přes více než 150letou koexistenci se staly nositelem a zprostředkovatelem nestejných kulturních a sociálních hodnot: příslušníci norského jazykového společenství tak vstupují do nutného stavu kulturní bivalence (ztotožnění se s oběma kulturami);
- nepřítomností oficiální normy výslovnosti spisovného jazyka, kterou do značné míry nahrazuje obecný mentální výslovnostní standard či neoficiální operativní norma, založená na výslovnosti varianty **bokmål** ve východní části Norska (*Østlandet*), převážně označovaná **standartalemål**;
- svébytným postavením, rozšířením a vývojem norských dialektů, včetně specifika významu pojmového;
- přítomností specifického způsobu komunikace v rámci širokého skandinávského společenství, tzv. **semikomunikace**, prostřednictvím koineizovaného jazykového útvaru **interskandinávštiny**;
- pohotovým používáním globálního jazyka – angličtiny pro meziskupinovou komunikaci (**lingua franca**), její dominancí v komerční sféře a v oblasti vědeckého výzkumu, jejím globalizačním tlakem na masovou kulturu s následnými četnými jazykovými interferencemi;
- přítomností silného kolektivního regionálního či národního vědomí (kulturní a jazykovou příslušností k danému společenství), ať už se jedná o vědomí elementární, tj. získané spontánně na základě stereotypů v rodině nebo širší komunitě, či vědomí edukované, tj. cíleně a soustavně rozvíjené, kultivované

prostřednictvím vzdělávacích institucí a jazykových organizací, a v neposlední řadě i vědomí ideové, utvářené působením zájmových a politických organizací;

- úzkostlivě liberální jazykovou praxí ve všech oblastech společnosti, včetně jazykového plánování, což s sebou nese jednak problém značné rozkolísanosti pravopisu, a jednak spolu s dvouvariantností spisovného jazyka a vysokým statusem dialektů vytváří prostor pro zpolitizování jazykových otázek.

Heteroglosní jazyková identita Norska a absence hegemonistického lingvistického preskriptivismu dokonce přivedla Einara Haugena k názoru, že norské jazykové společenství může dospět do schizoglosního stavu (Mæhlum 2007: 189). Přítomnost obou spisovných jazykových standardů je podle Haugena problém především pro pedagogy, vzdělávací instituce, studenty a literáty. Přístup ostatních příslušníků norského jazykového společenství k dvouvariantnosti je analogický s přístupem k dialektům, které zcela běžně a s podporou vládních institucí používají, a někteří dokonce považují *bokmål* či *nynorsk* jen za další z řady dialektů (Haugen 1976: 38). Podle Vikøra norská jazyková situace odolává všem taxonomickým pokusům sociolingvistů (1997: 123-124).

Norská jazyková situace je tedy deskriptivně nesnadná a značně komplikovaná, a to nejen vlivem výše zmíněných specifík, ale i nejednotným užíváním české a norské sociolingvistické a dialektologické terminologie. Na druhé straně poskytuje rozsáhlý prostor pro výzkum potenciálních diglosních konstelací.

2.2. Uvedení do problematiky diglosie

Ústředním pojmem výzkumného projektu je diglosie, jejíž jednotná definice dosud nebyla odbornou veřejností přijata (Hudson 2003: 373-4).

Pojem diglosie prošel dlouhým dynamickým vývojem, významným impulzem pro rozšíření původní Fergusonem úzce pojaté diglosie byla konference *the 13th Annual Georgetown University Round Table on Languages and Linguistics 1962*, na níž Householder poukázal na skutečnost, že k funkční a strukturální diferenciaci v rámci jednoho jazykového společenství nedochází pouze mezi dvěma jazykovými útvary, a

navrhnul rozšířit pojem diglosie o triglosii nebo multiglosii. Moulton zase prezentoval případ širokého užívání dialektů v německy mluvících kantonech Švýcarska a jejich vysoký status: v takových jazykových situacích nelze dialekty při výzkumu diglosie ignorovat, Ferguson totiž dichotomii **standard x dialekt** z definičních diglosních situací vyloučil (Britto 1987: 27-30). A právě aplikace kritérií Fergusonova pojetí klasické diglosie je první v řadě sociolingvistických analýz norského jazykového společenství.

Za dalším rozšířením pojmu diglosie podle Fishmana stojí Gumperz, který do potenciálních diglosních konstelací zahrnuje všechny útvary národního jazyka, tedy i dialekty a sociolekty (Britto 1987: 27-30).

Fishman rozšiřuje pojetí diglosie o termín bilingvismus. Vychází z premisy, že diglosie charakterizuje dvojjazyčné jazykové uspořádání na úrovni společnosti, kdežto bilingvismus je dvojjazyčnost na úrovni jazykové kompetence jednotlivce. Oba pojmy pak staví do vzájemných vztahů: **bilingvismus s diglosií a bez diglosie a diglosie s bilingvismem a bez bilingvismu** (Britto 1987: 27-30).

Vlivné Fishmanovo pojetí tzv. rozšířené diglosie poskytuje jednotný teoretický rámec nejen pro zkoumání bilingvních jazykových společenství, ale i společenství, jejichž jazyková různorodost se realizuje prostřednictvím útvarů, které se nepovažují za samostatné jazyky, což je pro Norsko velmi příznačné.

Aplikaci kritérií Fishmanova pojetí diglosie na norské jazykové společenství doplňuje Auerova typologie diglosní dichotomie **standard x dialekt**, kterou Auer vytvořil vzhledem k aktuální tendenci v evropském jazykovém společenství.

Dalším krokem bude shrnutí Mæhlumovy analýzy norského jazykového společenství, v níž identifikuje **ústřední sociologickou dichotomii modernita (způsob a organizace moderního sociálního života) a tradičnost (způsob a organizace tradičního sociálního života)**, která je klíčem k dalším potenciálním diglosním dichotomiím jako např. neoficiální standard x dialekt, minoritní jazyk x majoritní jazyk, bokmål x nynorsk, norština x angličtina a pokus o její empirické ověření.

Z hlediska používání variant bokmål a nynorsk je třeba uvést, že Norsko se dělí na spádové obce (*kommuner*), kterých je k 1. lednu 2011 celkem 430 (zdroj: *Statistisk sentralbyrå*), v nichž občané lidovým hlasováním volí jazyk místní správy a veřejných služeb, tzv. *målform*. Každá spádová obec přísluší k vyššímu správnímu celku, tzv.

fylke. Správní celek, v němž početně nepřevažuje ani jedna z jazykových variant, se označuje jako *randstoneområdet* (hraniční okrsek) v případě převahy varianty bokmål *bokmålsområdet* (okrsek varianty *bokmål*) a v případě, že převažuje nynorsk *nynorskområdet* (okrsek varianty *nynorsk*). Sousední vyšší správní celky mohou v případě shodné jazykové orientace utvářet tzv. *kjerneområdet* (jádra příslušné jazykové varianty).

2.3. Přehled ústředních pojmů užitých ve výzkumu

Jazykový útvar (jinak též útvar národního jazyka) je jazyková struktura s minimálně jednou komunikační funkcí. Jazyková struktura je množina vztahů mezi jazykovými jednotkami (Čechová a kol. 2003: 45)

Norská jazyková situace představuje systém sociálně a funkčně diferencovaných a hierarchicky uspořádaných jazykových systémů a subsystémů, které stabilně koexistují v rámci územního celku Norského království, včetně sámských autonomních oblastí.

Norské jazykové společenství představuje soubor jednotlivců charakterizovaných vzájemnými sociálními styky a spolu s tím i určitou jednotou jazykových rysů v rámci územního celku Norského království, včetně sámských autonomních oblastí.

Norština, resp. norský národní jazyk, představuje soubor jazykových útvarů, které příslušníci norského národa, tj. domácí obyvatelé Norska, užívají k přirozenému vzájemnému dorozumívání a k pokrytí veškerých verbálních komunikačních potřeb (včetně regionálních, funkčních a sociálně podmíněných jazykových variet).

Sámština, resp. národní jazyk sámské minority v Norsku

Mezi domácí obyvatelé Norska patří i sámská etnická menšina, která má status norských praobyvatel. Sámština – národní jazyk sámských praobyvatel Norska – je v sámských autonomních oblastech rovnocenná s norštinou, a podílí se tedy na konstituci norského jazykového společenství. Sámských jazyků je několik. Sámská minorita v současném Norsku používá vážně ohroženou lulejskou a jižní sámštinu a ohroženou severní sámštinu severní sámštinu (Zdroj: *Unesco Atlas of the World's*

Languages in Danger, aktualizován 18. 4. 2012). Se sámštinou se v tomto výzkumu pracuje jako se souborem několika sámských jazyků používaných na území Norska. Horizontální a vertikální stratifikace sámštiny se nachází mimo možnosti tohoto výzkumu.

Angličtina v tomto výzkumu figuruje pouze jako globální jazyk, který postupně začal norštinu v několika komunikačních sférách jednoznačně nahrazovat. Angličtina jako lingua franca významně zasahuje do norské jazykové situace a účastní se předpokládané dichotomie **národní jazyk x globální jazyk**.

Diglosie

Jedním z výzkumných cílů tohoto výzkumu je najít takové pojetí diglosie, které bude dobře aplikovatelné na norskou jazykovou situaci. Počítá se s využitím kritérií různých pojetí diglosie a relevantní vymezení diglosie bude vždy uvedeno v příslušných teoreticko-analytických úsecích deskriptivní části výzkumu.

Obecně lze diglosii pozorovat tam, kde v jazykovém společenství dochází ke komplementární koexistenci nižších (užívaných k nižším komunikačním cílům) a vyšších jazykových forem (užívaných k vyšším komunikačním cílům), jejichž míra vzájemné příbuznosti a srozumitelnosti může být různá (Čermák 2011: 82, 267).

Dialekt

Dialekt se v norském kontextu vymezuje velmi široce (zcela vystihuje etymologický původ pojmu dialekt, tj. způsob mluvení, řeči) a zahrnuje nejen teritoriální dialekty národního jazyka, územní nářečí a nadnářečí, ale i dialekty vrstvé či sociální, tzv. sociolekty, vyjma nestruturních útvarů či poloútvárů, které se stávají nespisovné pouze lexikálními prostředky, např. slang, profesní mluva, argot apod. Pojmem dialekt se v norském jazykovém úzu označují všechny mluvené útvary národního jazyka, které se používají na omezeném území či omezenou skupinou mluvčích. Příčinou v širokém chápání pojmu se jeví skutečnost, že hranice sociolektů téměř kopírují hranice geolektů. Do pojmu dialekt spadají i genderové (podmíněné rozdílností pohlaví) a generační dialekty, tzv. biolekty, pokud vzájemné rozdíly nespočívají jen v lexikonu, nýbrž i v morfologické rovině. Sociolekty podmíněné společensko-ekonomickou situací či politickou orientací využívají buď konzervativní, nebo radikální vrstvu spisovného pásma jazyka a jsou dobře mapovatelné ve dvou

nejlidnatějších norských městech, v Oslu a Bergenu (Akselberg 2005: 1707-8).

Jazyková varianta

Z terminologického hlediska se **bokmål** a **nynorsk** v odborné literatuře označují různě, nejčastěji jako jazykové formy (Svevad 2007: 25), jako jazyky (Haugen 1976: 35-37), jako národní jazykové standardy (Jahr 1992: 92) nebo jazykové varianty (např. Berkov 2002: 147); označení varianty se používá i v oficiální komunikaci mezi norským parlamentem (Stortinget) a vládou (Den norske regjeringa) a zaznívá i v úřední definici: „*Nynorsk a bokmål jsou z lingvistického hlediska dvě varianty norského ...*“ (“*Nynorsk og bokmål er lingvistisk sett to variantar av norsk språk ...*“) (St.meld. nr. 35 (2007-2008)), a i když Vikør doporučuje užívat místo termínu varianta termín varieta, protože v případě **bokmålu** a **nynorsku** se nejedná jen o jednotlivé variantní, alternativní výrazové prostředky, ale o komplexní na sobě nezávislé jazykové systémy, v norské administrativě oficiálně označované jako jazykové formy „*målformer*“ s významem jazyka místní správy a veřejných služeb obcí (2002: 13). budou **bokmål** a **nynorsk** dále v textu označovány jako varianty.

2.4. Stratifikace norského jazykového společenství

Mezi norské národní jazyky patří **norština** a **sámština**: oba dva patří k základním znakům národa.

Národně reprezentativní funkci v mezinárodním společenství ovšem zastává norština, neboť minoritní sámštinu - národní jazyk Sámů – užívá toto etnikum i za hranicemi Norska, ve Švédsku, Finsku apod.

2.4.1. Vertikální stratifikace

2.4.1.1. Spisovná norština

- neomezuje se na jednu sociální vrstvu či území, a je tudíž srozumitelná celému norskému jazykovému společenství, je pro Norsko centrálním (konsolidujícím) útvarem norského národního jazyka

- má unifikovanou a závaznou podobu, tedy normu, která je zachycena v příslušných jazykových příručkách (je kodifikovaná);
- to ovšem neplatí o výslovnostní normě, mluvená podoba norštiny žádnou oficiální kodifikaci nemá, a proto nelze žádnou z výslovnostních variant označit za nesprávnou, respektive všechny výslovnostní varianty norštiny jsou formálně rovnoprávné a korektní (Akselberg, 2005: 1719);
- má dvě spisovné varianty (viz Uvedení do norské jazykové situace). Sociálně-kulturní hranice mezi jazykovými útvary – variantami *bokmål* a *nynorsk* – se přibližně kryjí z hranicemi regionálními a na základě prostudovaných statistik jejich distribuce lze pozorovat dichotomii město x venkov.
- obě varianty norštiny nabízí velmi široké pásmo spisovného jazyka, v nichž lze identifikovat přibližně tři stylově příznakové vrstvy:
 - knižní či konzervativní (včetně jazykového útvaru riksmål)
 - neutrální
 - radikální

2.4.1.2. Běžně mluvená norština či hovorová norština: průsečík vertikální a horizontální stratifikace norského národního jazyka

Téměř 90 % dospělé populace v písemném projevu preferuje *bokmål*, přibližně 10 % populace dává přednost *nynorsk*, zhruba 20-30 % hovoří variantou *bokmål*, respektive jazykovými útvary, které jsou *bokmålu* velmi blízké, jež se někdy označují jako „hovorová norština“ či „hovorový *bokmål* (*talt bokmål*)“. Tato neoficiální výslovnostní podoba jazyka je založena na variantě *bokmål* tak, jak se vyslovuje v jihovýchodní (nejhustěji osídlené) části Norska, včetně Osla, které z jazykového hlediska působí jako inovační centrum, a tudíž v celonorském měřítku představuje určitý mentální jazykový standard. Zbytek používá rodný *dialekt* (Askedal, 2005:1585). Největší variabilita v útvarech norského národního jazyka se projevuje ve fonetické a prozodické rovině. Utvářejí se tak velmi rozmanité regionální výslovnostní varianty, a všechny se souhrně označují termínem *dialekt* (Chambers &

Trudgill 1980: 5).

Neoficiální mentální jazykový standard, někdy také označovaný jako operativní norma (*operativ norm*), která se většinou vnímá jako stylově neutrální vrstva. Jeho podoba vychází z regionální výslovnostní varianty *bokmål*, a podle toho se i označuje jako *standard østnorsk* (standardní východonorština), *sørøstnorsk standardtalemål* (standardní jihovýchodní hovorová norština), *dannet østnorsk* (vzdělaná východonorština) nebo *Oslo vest-språk* (jazyk západní části Osla), a v norském kontextu je formálně regionálním dialektem, který byl povýšen na dialekt supraregionální a suprasociální, o čemž svědčí i skutečnost, že je někdy přímo ztotožňován s oficiální spisovnou variantou *bokmål* nebo dokonce neoficiální, často vnímanou jako prestižní, variantou *riksmål*.

Pokus o kodifikaci výslovnosti, vytvoření norské výslovnostní normy: *Existují tři výslovnostní slovníky, které se pokusily zachytit Standard Ostnorsk: Alnæs (1925), Berulfsen (1969) a Vanvik (1985). Ani jednomu nebyl udělen oficiální status.*

Ani tento jazykový útvar není vnitřně homogenní: má konzervativní a radikální variantu. Proto se v jeho názvech vyskytuje i označení vzdělaná východonorština (*dannet østnorsk*) nebo jazyk západní části Osla (*Oslo vest-språk*). Tyto varianty asociují vysoký sociokulturní a ekonomický kapitál obyvatel západního břehu Oslofjordu. Druhý pól představuje tradiční mluva východní části Osla (*tradisjonelt Oslo øst-preget talemål*), ta je jednak považována za „lidovější,“ a jednak radikálnější – spojená s progresivním kosmpolitním životním stylem.

I varianta *nynorsk* má svoji mluvenou podobu. Tu lze ovšem slyšet pouze v některých televizních pořadech, na lokálních rozhlasových stanicích a v Det Norske Teateret (Mæhlum 2007: 37-67)

Na základě specifického pojetí, rozšíření, vnímání a statusu dialektů – jako oficiálně rovnocenných výslovnostních variant – se neoficiální běžně mluvená podoba norštiny, resp. interdialekt, etablovala do spisovné vrstvy jazyka.

2.4.1.3. Dialekty

Dialektů se v Norsku používá pro naprostou většinu komunikačních situací, ať už se jedná o komunikační situace formální či familiární, soukromé nebo zcela oficiální, např. v rozhlase i literatuře a dokonce i v parlamentu (Akselberg, 2005: 1707,

Svevad 2007: 26, Berkov 2002: 164). K výraznému nárůstu užívání dialektů došlo v 70. letech 20. století (pravděpodobně v souvislosti s vlnou národního uvědomění po obratu v ekonomické situaci země). V průběhu posledních desetiletí se počet mluvčích dialektu opět významně zvýšil, a to především u mladší generace. Dialekty mají v Norsku převážně vysoký status a většina jejich uživatelů je na svůj regionální dialekt hrdá. Norové jsou obvykle potěšení, je-li jejich dialekt identifikován a určí-li jejich geografickou příslušnost, což je situace zcela odlišná od situace v sousedním Švédsku a Dánsku (Akselberg, 2005:1707). Dialekty, zejména ty tradiční rurální, mnozí považují za národní kulturní poklad, který je třeba chránit a jeho užíváním udržovat.

Příčinou může být fakt, že v Norsku existuje pouze jedna neoficiální výslovnostní norma, a ta je velmi blízká *bokmål*, který ovšem vychází z dánštiny. A právě vzhledem k výraznému dánskému adstrátu se *bokmål* dosud zcela nezbavil přívlastků jako „nenorský“ („*unorsk*“) nebo „polonorský“ („*halvnorsk*“), a to zejména v oblastech, v nichž je dominantní *nynorsk*, což výstižně odráží historický vývoj jazykové situace v Norsku, respektive jazykový boj (Omdal 2002: 59-60).

V XIV. století se Norsko dostalo pod nadvládu Dánska a norština byla postupně dánštinou vytlačena ze všech oblastí úředního jednání. Ve městech vznikala smíšená nářečí, v nichž na jedné straně převažovala dánská slovní zásoba a morfologie, na druhé straně norská fonetika a syntax. Literatura se vydávala jen v dánštině. Na venkově se mluvilo dialekty, který byly výsledkem vývoje staronorských místních nářečí. Tento stav trval až do druhé poloviny XIX. stol., kdy vzniklo hnutí za vytvoření spisovné norštiny, které se vyvíjelo ve dvou směrech. Cílem prvního směru bylo „ponorštění“ spisovného jazyka, tj. vyrovnání spisovné normy a jazykové praxe vzdělaného obyvatelstva. V roce 1890 se tato forma spisovného jazyka začala nazývat *riksmål*. Cílem druhého směru bylo vytvoření spisovného jazyka na základě venkovských nářečí, které úzce souvisí se jménem Ivara Aasena. V knize „Vzory norského lidového jazyka,“ která vyšla v roce 1853, byly jako příloha uvedeny vzory textů napsané Aasenem v jazyce, který sám sestavil z různých nářečních tvarů, s tím že dával přednost archaickým rysům. Slovo „*landsmaal*“ Aasen použil jedna jako název pro dialekty, jednak jím pojmenoval umělou jazykovou normu, kterou sám vytvořil. Název se vžil ve druhém významu. Na jedné straně *landsmaal* odpovídal určité společenské potřebě, na druhé straně jeho úspěchu napomohlo mnoho příznivých okolností. V roce 1885 dosáhl *landsmaal* stejných práv jako *riksmaal* a stále se rovnoprávným úředním a vyučovacím jazykem. Od roku 1929 se názvy variant norštiny změnilly. *Riksmal* se

úředně jmenuje **bokmål** a **landsmaal** má dnes **nynorsk**. V mluveném projevu v denním styku však ani jeden z útvarů národního jazyka nepřekonala dialekt (Berkov 2002:150).

2.4.1.4. Nespisovné útvary norštiny

Mimo vrstvu spisovné norštiny se nacházejí pouze ty nestrukturní jazykové útvary, které se liší pouze v rovině lexikální, jako jsou slang (např. *kebabnorsk*, *salsanorsk*, *ungdommers slangspråk*) profesní mluva, argot, městské etnolekty přistěhovaleckých menšin apod.

2.5. Jazykové varianty jako politikum

Politicky je varianta **nynorsk** spojována se stranou *Senterpartiet* (středová strana, konzervativní, orientovaná na zemědělské hospodářství) a *Kristelig Folkeparti* (strana křesťanů, konzervativní, která má přívržence především na jihozápadě Norska).

Høyre (pravicová, konzervativní) propaguje velmi konzervativní formy varianty **bokmål**. *Venstre* (levicová, liberální) používá **bokmål**. *Arbeiderpartiet* (největší sociálně demokratická politická strana v Norsku) a *Sosialistisk Venstreparti* (levicově orientovaní sociální demokraté) jsou spojovány s radikálními formami varianty **bokmål** a dialekty (Hallaråker 2001: 41-58).

2.6.1. Horizontální stratifikace norského jazykového společenství

2.6.1.1. Neoficiální jazykový standard mluvené podoby norštiny

Neoficiální hovorová norština tzv. *standartalemål* se sice přijímá v celém jazykovém společenství (na základě obecného konsenzu přijatého většinovým jazykovým společenstvím) jako útvar s vyšší (nadregionální) komunikační funkcí, ale jeho aktivní používání nepokrývá celé území Norska.

2.6.1.2. Tradiční regionální dialekty

Norský národní jazyk si lze představit také jako soubor územních jednotek, které se vyznačují tzv. osobitou regionálností, která se utváří působením

regionotvorných faktorů. Mezi nimi se v Norsku nejvíce uplatňují faktory geomorfologické, včetně klimatických podmínek. Významný podíl na utváření habitů regionu má i skladba obyvatelstva, typ lidské činnosti, správní podřízenost většímu celku, politické, historické a kulturní odlišnosti. Regionálnost (označení neutrální, bezpříznakové) je utvářena především svazky izoglos v hláskoslovné rovině.

Z geografického hlediska se tradiční norské regionální dialekty dělí na dvě základní skupiny: východonorské (včetně Trøndelagu) a západonorské (včetně severonorských dialektů). Obě skupiny se dále dělí na menší podskupiny.

Stupeň porozumění mezi mluvčími dialektů je různý, např. obyvatel Osla téměř nerozumí mluvčímu z údolí Setesdal nebo z města Ålesund (Berkov 2002: 148).

V 70. letech 20. století v Oslu proběhl výzkum postojů k různým tradičním dialektům. Respondenti měli ohodnotit dialekty z různých částí Norska. Bylo zjištěno, že nejvýše jsou hodnoceny dialekty ze západních regionů Norska, kdežto východonorské dialekty získaly hodnocení nižší. Východonorský dialekt z oblasti Hedmark byl například označován přívlastky jako neohrabaný, hrubý, venkovský (*klønete, keitete, bondsk*). Dialekty z oblasti středního Norska, fylke Telemark, byly označeny jako krásné a zvučné (*vakre, klangfulle*), jihonorské dialekty byly nejčastěji označovány jako měkké, příjemné (*bløte, bra*) (Strømsodd 1979). Farstad poukazuje na závěr své studie, že hodnocení dialektu je spíše hodnocení těch, kteří daný dialekt užívají, např. obyvatelé severních regionů ve fylke Møre og Romsdal mají negativní postoj k obyvatelům jižních oblastí Møre og Romsdal, především Sunnmøre, a místní dialekt tedy hodnotí velmi negativně (Farstad 1996).

Aasen sestavil na základě dialektů západonorského pobřeží a zejména oblasti Hardanger, Voss, Sogn – považoval je za dokonalé a jejich fúzí vytvořil jazyk, který propagoval jako „náš společný jazyk, náš národní jazyk, jazyk norského národa,“ a tudíž je na nynorsk možné nahlížet jako na dialekt (Bull 2005: 1471-2).

2.6.1.3. Nynorsk a bokmål

Bokmål a nynorsk představují dvě spisovné oficiální asymetricky distribuované varianty norského národního jazyka, o nichž lze předpokládat že se nacházejí v diglosní dvojici, viz Uvedení do norské jazykové situace.

2.6.1.4. Sámština – národní jazyk sámské minority (původního národa, tzv. *urfolk*)

Sámština z genealogického hlediska patří mezi finsko-volžské jazyky ugrofinské větve uralské jazykové rodiny. Z hlediska funkčně morfologické jazykové typologie se jedná o jazyk aglutinační.

Sámština – národní jazyk sámské minority (původního národa, tzv. *urfolk*), která je největší skupinou mezi původními norskými menšinami. Sámové hovoří dialekty. Celkový počet Sámů se v Norsku odhaduje na 40 tisíc. Přesná čísla nejsou k dispozici, protože Sámové ani ostatní etnické menšiny se při sčítání většinou neregistrují. V roce 1989 se registrovalo 5 500 Sámů (zdroj: *Statistisk sentralbyrå*). Od roku 1880 až do 2. světové války byla vedena brutální norizační politika vůči skupinám, které se od norského většinového obyvatelstva lišily jazykově či kulturně, tj. zejména vůči Sámům a Kvenům. Od roku 1880 se všechny sámské a kvenské děti měly učit norský. Roku 1902 bylo pro Finnmarku stanoveno, že každý, kdo tam chce koupit půdu, musí mít norské jméno a ovládat norštinu. Toto zákonné nařízení bylo zrušeno teprve roku 1965. Poválečná obnova Finnmarky, která byla zničena nacistickou taktikou spálené země, přispěla k asimilaci Sámů. Cílem obnovy Finnmarky byla modernizace a centralizace osídlení a škol. Tradiční nomádský životní styl Sámů byl považován za překonaný. Koncentrace škol vedla k tomu, že byly děti starší sedmi let nuceny žít v internátech, kde byla norština jediným povoleným jazykem. Jazyk Sámů se ve škole nesměl užívat a nejinak tomu bylo v rámci samosprávy, a to i v sámských regionech. Mnozí Sámové přestali se svými dětmi hovořit ve své mateřtině. Nejdál se asisimilační proces dostal při pobřeží, kde Sámové opustili i svůj tradiční životní styl. Odhaduje se, že dnes asi polovina sámského etnika už svou mateřtinou nemluví. Během padesátých a šedesátých let se od ponoršťování postupně upouštělo a nová menšinová politika si naopak kladla za cíl umožnit Sámům uchovat si svůj svéráz a rozvinout svoji identitu. Roku 1950 byla přijata norma sámského spisovného jazyka pro Norsko, první sámský slabikář vyšel v roce 1951 a sámština byla roku 1959 zavedena jako nepovinný předmět a v roce 1969 také jako vyučovací jazyk. Poté získali Sámové školní instituce, a to na všech úrovních, včetně vysokoškolské. Ve školním roce 2009/2010 absolvovalo výuku v sámštině 2336 žáků základních škol (zdroj: SSB). Pět obcí (*kommuner*) ve Finnmarce a jedna v severním Tromsu v současnosti užívá

sámština jako jazyk své správy.

Roku 1989 byl ustaven sámský reprezentativní orgán – *Sameting*. Norsko přistoupilo k mezinárodním konvencím o právech praobyvatel a k evropské konvenci o ochraně národních menšin, která vstoupila v platnost roku 1998. Tím se Norsko zavázalo zajistit reálnou rovnoprávnost v postavení většinového obyvatelstva a národnostních menšin a poskytnout osobám, které patří k menšinám, možnost udržovat a rozvíjet vlastní kulturu a identitu. Prohlášením Nordområdemelding norská vláda zařadila ochranu sámské kultury a jazyka mezi své priority (St. meld. nr. 7 (2011-2012)).

Výuku sámštiny v Norsku zajišťuje sámská univerzita Sámi allaskuvla, kterou financuje norské ministerstvo školství. Univerzita od roku 1989 zajišťuje pro celé Norsko sámsky mluvící pedagogy. Sámská univerzita *Guovdageaidnu/Kautokeino*, jako jediná ze 38 norských univerzit, se zabývá studiem sámštiny a sámské kultury na nejvyšší úrovni. V roce 2005 zahájila vědecký výzkum v sámštině a nabízí vysokoškolské studium všem sámským studentům z Norska, Švédska, Finska a Ruska, počet studentů ve školním roce kolísá mezi 150-200 (Sámi allaskuvla 2012).

2.6.1.5. Morsmål – mateřský jazyk/rodný dialekt

Mateřský jazyk představuje významný prvek autoidentifikace člověka s určitým společenstvím a v norském jazykovém společenství je jeho užívání je zakotveno v zákoně. Vzhledem k nepřítomnosti oficiální normy mluveného jazyka se mateřský jazyk kryje s dialektem a hovoříme tak o **mateřském či rodném dialektu**.

Norské vládní ministerstvo (NOU 1995: 12) mateřský dialekt definuje jako:

- jazyk komunikace s matkou/otcem/rodiči obecně,
- jazyk školního vyučování, získávání základního vzdělání
- spisovný útvar národního jazyka
- první jazyk ve smyslu časovém (první jazyk mluvčího)
- první jazyk ve smyslu frekvenčním (mluvčí jej užívá nejčastěji)
- první jazyk ve smyslu kvalitativním (mluvčí je ovládá nejlépe)

Školní vyučování v mateřském dialektu má v Norsku významnou tradici a je ustanovenou zákonem již od roku 1878:

Rozhodnutí Odelstingu z roku 1878

Veškerá výuka na základních školách má v co největší možné míře probíhat ve vlastním hovorovém jazyce žáků. Teprve postupně se mají žáci učit porozumět psané formě lidového literárního jazyka (Iversen, Otnes, Solem 2007: 60)

Odelstingsvedtak 1878

"Undervisningen i Almueskolen bør saavidt mulig meddeles paa Børnenes eget Talesprog. Etterhaanden opøves de i at forstaa og skriftlig udtrykke sig i det almindelige Bogsprog."

Zákon o základních školách z roku 1969 (§ 40-1)

Při výuce mohou žáci v mluveném projevu užívat stejnou řeč, jako užívají doma. Vyučující by měl při volbě slovní zásoby a výrazových prostředků zohlednit mluvenou formu jazyka žáků (Iversen, Otnes, Solem 2007: 60).

Lov om grunnskolen 1969 (§ 40-1)

"I den munnlege opplæringa kan elevane bruke det mål dei talar heime, og læraren skal i ordtilfang og uttrykksmåte ta omsyn til talemålet til elevane."

Zákon o vyučování na základních a středních školách z roku 1999

Žáci a členové učitelského sboru si sami rozhodnou, kterou normu mluveného jazyka budou při výuce používat. Učitelský sbor a vedení školy má v co největší možné míře respektovat slovní zásobu a výrazové prostředky mluveného jazyka žáka (Iversen, Otnes, Solem 2007: 60).

Lov om grunnskolen og den videregående opplæringa (1999)

"I den muntlige opplæringa avgjør elevene og undervisningspersonalet selv hvilket talemål vil bruke. Undervisningspersonalet og skoleledelsen skal likevel i størst mulig grad ta hensyn til talemålet til elevene i ordvalg og uttrykksmåter."

2.7. Dominantní jazyková biografie člena norského jazykového společenství

Norskou jazykovou situaci utváří relativně velké a komplexní jazykové společenství, jehož členové mají k dispozici širokou škálu funkčně diferencovaných jazykových kódů: nejprve si osvojí svůj rodný (mateřský) jazyk, to je buď tradiční dialekt, regionálně zabarvená mluva či regionální varieta jedné ze dvou oficiálních spisovných variant národního jazyka, vstupem do vzdělávacího procesu se jazyková kompetence rozšiřuje o další kódy pro písemný projev a osvojení si vyšších komunikačních funkcí oficiální spisovných jazykových útvarů *bokmål* a *nynorsk*. Jazykový repertoár se dále povinně rozšiřuje o anglický jazyk a volitelně o další cizí světový jazyk. Jazykovou praxí většinou dochází k další (detailnější) funkční diferenciaci a vnímání prestiže útvarů národního jazyka. Soustavným kontaktem

s příbuznými jazyky sousedních zemí se jazykový repertoár ještě rozšiřuje o jejich pasivní znalost či možnost skandinávské semikomunikace.

2.8. Sociolingvistický profil norského jazykového společenství

Sociolingvistický výzkum jazykové situace by měl podle Fergusona vždy začínat analýzou daného jazykového společenství, resp. rozlišením na jazyky většinové, menšinové a jazyky se speciálním statusem (in Dil, 1971: 159). Cílem tohoto Fergusonova třídění je najít východisko pro sociolingvistické srovnávání endoglossních jazykových útvarů a vytvořit možnost vyjádřit jazykovou situaci prostřednictvím stručné formule, tzv. *sociolinguistic profile formula*. Ve Fergusonově klasifikačním schématu je kvalitativní hledisko jen okrajové a uplatňuje se naopak zejména hledisko kvantity a oficiálního statusu příslušných jazykových útvarů. Lze předpokládat, že při aplikaci Fergusonových klasifikačních kritérií na soubor shromážděných dat z aktuálních oficiálních zdrojů mapujících reálnou jazykovou praxi v norském jazykovém společenství lépe vynikne specifikum norského jazykové situace.

2.8.1. Většinový jazyk

Za **většinový (majoritní) jazyk** v daném jazykové společenství lze považovat jazyk, který:

- a) užívá v mluveném projevu více než 25 % populace (nebo více než 1 milion obyvatel) jako svůj mateřský jazyk,
- b) je národním jazykem,
- c) vzdělává se v něm více než 50 % středoškolských studentů.

Ad a)

Bokmål v písemném projevu používá 85-90 % Norů (*Norsk i hundre* 2005: 24). Mluvený projev 20 až 30 % dospělé populace se podobá variantě **bokmål**, respektive jazykovému útvaru vzniklému synkrezí východonorských dialektů z oblasti Oslofjordu, a lze jej označit za interdialekt **talebokmål** (Askedal, 2005: 1585).

V průzkumech z r. 1985, 1995 a 2005 bylo zjištěno, že **nynorsk** používá v písemném projevu přibližně 8 % populace a zhruba 5 % populace používá pro

psanou komunikaci jak *bokmål*, tak *nynorsk*, tzn. celkem 13 % uživatelů *nynorsk*, tj. cca 600 000 osob (St. meld. nr. 35 (2007-2008), § 9.1.3.3).

V mluveném projevu se v běžném denním styku *nynorsk* téměř neužívá (Berkov 2002: 150), některé dialekty však mohou být variantě *nynorsk* do značné míry podobné (Askedal, 2005: 1585).

Většina norské populace mluví dialektem (Askedal, 2005:1585, (St. meld. nr. 35 (2007-2008))).

Na základě tohoto kritéria lze identifikovat tyto jazykové útvary: *bokmål*, resp. *talt bokmål* (mluvený *bokmål*), *dialekt*.

Ad b)

Bokmål a *nynorsk* jako oficiálně rovnocenné varianty *norštiny* - národního jazyka - a *sámština*, jež má v Norsku od roku 2005 status národního minoritního jazyka.

Na základě tohoto kritéria lze identifikovat tyto jazykové útvary: *norština* (*bokmål* a *nynorsk*) a *sámština*.

Ad c)

Bokmål a *nynorsk*

Podle Zákona o lidových školách z roku 1985 si žáci v osmém ročníku základní školy sami volí svůj tzv. hlavní jazyk výuky (*hovedmål*), respektive volí mezi *bokmål* a *nynorsk*. Druhá varianta jazyka se tak stává tzv. jazykem vedlejším (*sidemål*) a žák jej dále studuje jako jeden z povinných vyučovacích předmětů. Volbu hlavního jazyka mohou žáci změnit ještě před zahájením středoškolské docházky a znovu před závěrečnými zkouškami.

Pozn.: V Norsku je povinná 10letá školní docházka, rozdělená na sedmiletý „první stupeň“ (*barneskolen*) a tříletý „druhý stupeň“ (*ungdomskolen*). Oba stupně jsou povinné a představují základní vzdělání.

Celkový počet žáků, kteří základní školní docházku zahájí ve variantě *nynorsk*, tj. cca 15 000, se v průběhu studia pravidelně snižuje na přibližně 7500. Tento odliv žáků (uživatelů varianty *nynorsk*), tzv. *den nynorske lekkasjen*, se neustále zvyšuje. Do 20. roku života na variantu *bokmål* přeorientuje další třetina studentů (Grepstad, Ottar 2006b: 257 in St. meld. nr. 35 (2007-2008), §9.1.3.3).

Sámština

Ve školním roce 2009/2010 absolvovalo středoškolskou výuku v sámštině celkem 217 studentů (St.meld. nr. 7 (2011-2012)).

Na základě tohoto kritéria lze identifikovat tyto jazykové útvary: norština (*bokmål* a *nynorsk*) a *sámština*.

2.8.2. Menšinový jazyk

Za **menšinový (minoritní) jazyk** lze v daném jazykové společnosti podle Fergusona považovat jazyk, který:

- a) v mluveném projevu užívá 5-25 % populace (nebo více než 100 000 osob) jako svůj mateřský jazyk,
- b) se používá k výuce ve vyšších ročnících základních škol a jsou v něm publikovány i učebnice pro jiné než základní kurzy.

Podle těchto kritérií by v obou bodech byla minoritním jazykem pouze varianta *nynorsk*, která je ovšem oficiální spisovnou variantou norského národního jazyka, a její zařazení mezi minoritní jazyky je tudíž problematické.

V současnosti neexistuje žádná statistika, která by ukazovala, počet mluvčích, kteří běžně používají *sámštinu*. Proto norská vládní ministerstva v roce 2011 zahájila rozsáhlý průzkum, který má zpamovat užívání sámských jazyků v Norsku (*Fornyings-, administrasjons- og kirke departementet forside – www.regjeringen.no*)

Počet uživatelů *sámštiny* (západosámských jazyků) v Norsku se odhaduje na 5 000 až 10 000 (Språkrådet 2005: 26).

Sámština se zákonem LOV-2008-06-27-51: *Lov om Sametinget og andre samiske rettsforhold (sameloven), § 1-5. Samisk språk* v autonomních sámských regionech s norštinou rovnocenná (*Samisk og norsk er likeverdige språk*). *Sámština* se jako jazyk výuky do roku 1960 nesměla používat. Poté se používala pouze na základních školách, a v současnosti v ní přibližně 1000 žáků, tj. 0,16 % celkového počtu žáků (Språkrådet 2005: 25).

2.8.3. Jazyk se speciálním statutem

Za **jazyk se speciálním statutem** lze v daném jazykové společnosti považovat

jazyk, který:

- má širší užití v náboženské praxi

K 1. lednu 2010 měla norská státní církev *Den norske kirke/Den norske kyrkja* 3 835 477 členů, tj. 79,2 % obyvatel Norska (zdroj: Statistisk sentralbyrå, 2011). Zda bude jazykem liturgie *bokmål* nebo *nynorsk* rozhoduje demokratická volba v rámci far a diecézí. Distribuce variant *bokmål* a *nynorsk* v náboženské praxi přibližně kopíruje všeobecnou distribuci variant *bokmål* a *nynorsk* v zemi, respektive varianta *nynorsk* je dominantní pouze v oblasti *Vestlandet* (1 294 804 obyvatel). Na druhou stranu norská státní církev představuje jedinou veřejnou oblast, v níž má *nynorsk* silnou pozici (Worren 2005: 2043).

V diecézi *Indre Finnmark*, tedy tzv. jádro severní sámštiny (*det nordsamiske kjerneområdet*), je jazykem liturgie *severní sámština* (*nordsamisk*) a duchovenstvo, které v této diecézi působí, musí severní sámštinu v náboženské praxi používat. Výuku severní sámštiny jako jazyka liturgie zajišťuje *Universitetet i Tromsø*. Do severní sámštiny je zatím přeložen Nový zákon; na překladu Starého zákona se v současnosti pracuje. Biblické texty se postupně překládají i do jižní sámštiny (*sørsamisk*) a lulejské sámštiny (*lulesamisk*) (St. meld. nr. 41 (1996-97)).

Kritérium širokého užití útvarů národního jazyka v náboženské praxi tedy splňují: *bokmål*, *nynorsk* a *sámština* (v sámských autonomních oblastech).

- má širší užití v literatuře:

Podle ročenky *Nasjonalbibliografiske data 1997* bylo v roce 1995 v Norsku vydáno 5547 knižních titulů, z nichž 5033 publikací vyšlo ve variantě *bokmål* (z toho 1759 titulů beletrie pro dospělé, 607 titulů pro děti a mládež) a 514 publikací ve variantě *nynorsk* (z toho 156 titulů beletrie pro dospělé a 41 titulů pro děti a mládež), celkem tedy 9,3 % roční knižní produkce ve variantě *nynorsk*.

Nynorsk má výraznou tradici v lyrické tvorbě: každá třetí sbírka poezie je publikována ve variantě *nynorsk*. Mezi nejvýznamnější osobnosti literární tvorby 19. a 20. století v *nynorsku* patří: Aasmund Olavsson Vinje, Arne Garborg, Olav Duun, Tarjei Vesaas, Kjartan Fløgstad, Edvard Hoem, Olav H. Hauge. *Nynorsk* je oblíbeným jazykem lingvistiky, literární vědy, geografie a historiografie, zejména domácí. V letech

1990-94 vyšlo celkem 14 930 knižních titulů literatury faktu, z nichž pouze 8,7 % titulů bylo publikováno ve variantě *nynorsk* (Worren 2005: 2045). Podle norské asociace nakladatelů *Den norske Forleggerforening*, která sdružuje téměř všechny norské knižní vydavatele, nebyla v Norsku v letech 1986-1996 vydána žádná publikace ve variantě *nynorsk* z oblasti technologií, zpracování dat, lékařství, zoologie, těžby a zpracování surovin.

Knižní tituly publikované v *bokmål* zahrnují i tituly psané v *riksmål*, tj. neoficiálně kodifikovaného útvaru národního jazyka – norštiny, který je od r. 1907 v péči Společnosti na ochranu tradičního standardního norského jazyka – *Riksmålsforbundet*, a od roku 1953 je kodifikován Norskou akademií pro jazyk a literaturu – *Det Norske Akademi for Sprog og Litteratur*.

Riksmål vychází z dlouhé literární tradice a dodnes je bohatě užíván nejen ve všech literárních žánrech, ale i ve všech oblastech společnosti – a to jak pro psaný tak i mluvený projev. Každý rok *Riksmålsforbundet* spolu s Norskou akademií pro jazyk a literaturu uděluje řadu cen (*Gullpennen*, *Lytterprisen*, *Litteraturprisen*, *Barne- og ungdomsbokprisen*, *Årsrapportprisen*, *Det Norske Akademis Pris til minne om Thorleif Dahl*) za nejlepší literární počiny publikované v *riksmål*. V 50. letech 19. století, kdy se plně projevil vliv jazykové reformy z roku 1938, tzn. že došlo ke značnému přiblížení spisovné varianty *bokmål* k variantě *nynorsk*, reagovala řada významných literátů protestem. Mnozí reformu ignorovali a prohlásili za spisovatele jazyka *riksmål* (*riksmålforfattere*). *Riksmål* tedy patří mezi jazyky se širším užitím v literatuře. *Riksmålsforbundet*, tj. oficiální akademický spolek pro *riksmål*, stručně definuje *riksmål* jako “pisemný i mluvený standardní norský jazyk” (*det skrevne og talte norske standardspråket*) s odkazem na tradiční kulturní hnutí *Riksmål*, které zahájil Bjornstjerne Bjornson v roce 1907, je z neoficiálních jazykových variant nejvlivnější a nejprestižnější (Røyneland 2009: 7-31) Statistika vydaných knižních titulů nerozlišuje mezi variantou *bokmål* a *riksmål*: vnitřně heterogenní *bokmål* po jazykové reformě z roku 2005 přijal *riksmålem* do jazykové normy téměř kompletně (zdroj: *Riksmålsforbundet*).

Sámský národní knihovní fond tzv. *Norges største samling av bøker og annet materiell på samisk språk* obsahuje zhruba 35 tisíc titulů v sámských jazycích (zdroj: Sámediggi – Sametinget). Vydávání knižních titulů v *sámštině* řídí sámský parlament Sametinget i Norge. Každým rokem v *sámštině* vychází přibližně 30 až 40 titulů pro děti i dospělé (Språkfakta 2010: 108)

Knihy vydané v Norsku v letech 1800-2008				
	nynorsk	bokmål	ostatní jazyky	celkem
1800-49	2	1 805	203	2 010
1850-99	280	10 277	567	11 124
1900-49	4 470	47 922	3 965	56 357
1950-99	15 987	189 669	23 877	229 533
2000-08	4 297	54 182	8 621	67 100
Celkem	25 036	303 855	37 233	366 124
%	6,8 %	83 %	10,2 %	100 %
<i>Zdroj: Spesialkøyring frå Nasjonalbiblioteket, august 2009</i>				

Norská jazyková situace vyžaduje mezi jazyky s širším užitím v literatuře zařadit i **angličtinu**, neboť od počátku 80. let 20. století objem odborné literatury v angličtině vzrostl z 62 % na 71 % (Kyvik 2001: 15). Největší podíl na celkovém objemu odborných titulů publikovaných v angličtině mají přírodní vědy (mezi 80 a 90 %), lékařství (77 %), sociální vědy (51 %) a humanitní vědy (40 %) (Ljosland 2003: 15).

Na základě tohoto kritéria lze identifikovat tyto jazykové útvary: **norštinu** (*bokmål* (*riksmål*), *nynorsk*), **angličtinu**, **sámština**.

- je vyučován na středních školách jako předmět

Každý žák či student, jehož rodným jazykem je norština, si po zahájení studia na střední škole volí **hovedmål** (buď **bokmål** nebo **nynorsk**), tj. jazyk výuky, a **sidemål** (buď **bokmål** nebo **nynorsk**), tj. jazyk, který studuje jako vyučovací předmět. Studium na střední škole zahrnuje povinné studium obou jazykových variant. Sámové či přistěhovalci si mohou (místo varianty **bokmål** nebo **nynorsk**) jako **sidemål** zvolit svůj rodný jazyk. Na všech středních školách je povinná výuka **angličtiny** (St.meld. nr. 23 (2007-2008)).

Na základě tohoto kritéria lze identifikovat tyto jazykové útvary: **bokmål**,

nynorsk, sámština, angličtina.

- má široké užití jako lingua franca

Angličtina – lingua franca

V r. 1960 se angličtina stala na základních školách povinným vyučovacím předmětem (od 6. ročníku). Po školní reformě v r. 1997 (*L97*) se výuka přesunula na 1. stupeň (*barnetrinnet*) 10leté povinné školní docházky. Většina žáků se učí angličtinu už od prvního ročníku s časovou dotací 20-40 minut týdně. Angličtina je na všech středních školách (včetně učebních oborů) povinná (St. meld. nr. 23 (2007-2008)). V roce 2007 provedla jazyková rada Sprákrådet první větší průzkum pozice angličtiny mezi uživateli norského jazyka. Při výzkumu 86 % dotázaných odpovědělo, že je důležité si uvědomovat svůj národní jazyk a užívat ho. Na druhou stranu 50 % odpovědělo, že je občas snazší použít spíše anglický výraz než norský a 22 % si myslí, že angličtina je lepší jazyk než norština (Språkfakta 2010: 56). V roce 2008 vydala norská knižní nakladatelství více než 1000 titulů, tj. 12 % vydaných titulů, o polovinu více než publikací ve variantě nynorsk (Språkfakta 2010: 108).

Interskandinávština

Semikomunikace je termín, kterého se užívá ve Skandinávii pro označení charakteristického rysu skandinávské jazykové situace. Rozumí se jím taková situace při komunikaci, při níž jednotlivé osoby mluví svým vlastním jazykem a rozumějí jazyku svých komunikačních partnerů, avšak tímto jazykem sami nemluví. Vlastního účelu komunikace může být přitom dosaženo, nemusí to tedy být něco „polovičatého,“ avšak z lingvistického hlediska je taková komunikace neobvyklá, protože zúčastněné osoby neužívají téhož jazykového kódu. K takové situaci dochází, když spolu rozmlouvají Dánové, Norové a Švédové.

Semikomunikace probíhá mezi středoskandinávskými jazyky, tj. mezi dánštinou, norštinou a švédštinou. Faerština a islandština jsou jazyky tak konzervativní, že se jim jiní Skandinávci musí učit jako skutečným cizím jazykům. Dánštině, norštině a švédštině se říká „jazyky sousední“, tj. jazyky, jejichž prostřednictvím může bez obtíží docházet k semikomunikaci.

Hlavní podmínkou pro vznik semikomunikace je okolnost, že středoskandinávské jazyky jsou blízce příbuzné a že se také poměrně shodně vyvíjely. Od středověku se však rozdílly mezi nimi zvětšovaly; divergence je ovšem systémová, takže si jazykové struktury jednoduchým způsobem odpovídají, i když v mnoha směrech vypadají rozdílně. Porozumění sousednímu jazyku je tedy proces neustálého porušování kódu.

Dánsko, Norsko a Švédsko tvoří zvláštní jazykové komunikační společenství. Každá z těchto zemí má svůj oficiální národní jazyk, a přesto dokáží všichni obyvatelé porozumět řeči sousedů, aniž by se jemu učil, a v komunikaci s nimi může vždy užívat své mateřštiny. V tomto smyslu tvoří Skandinávie jediný jazykový areál.

Komunikační strategie. Jen zřídka užívá mluvčí při semikomunikaci pouze svého vlastního jazyka. Často je zapotřebí brát ohled na komunikačního partnera, a tak se vyvinula zvláštní a často ještě dále zjemňovaná strategie.

Takovouto komunikační strategií vzniká tzv. **interskandinávština**. Je to vyjadřovací technika, které často užívají mluvčí na konferencích nebo v cestovním ruchu; v obchodním styku podniků se objevuje dokonce i v tištěných projevech. Interskandinávština nemá např. stabilní slovní zásobu ani kodifikovanou gramatiku. Je to v nejlepším případě řeč příležitostná a zcela závisí na fantazii a intuici mluvčích.

Na základě tohoto kritéria lze identifikovat tyto jazykové útvary: **angličtina**, která je ovšem vyhrazena jen některým komunikačním sférám, a **interskandinávština**, která je používána pouze jako jazyk instrumentální, v němž z hlediska norského jazykového společenství nepůsobí socio- či etnoidentifikační faktor, z hlediska skandinávského jazykového společenství jej však lze předpokládat.

- má široké užití v určité věkové kategorii

Mnohé empirické sociolingvistické studie publikované pro roce 1990 zaznamenaly, že lingvistické rozdíly mezi ženskou a mužskou populací postupně mizí, stejně jako i rozdíly mezi sociálně a geograficky vymezenými skupinami. Výrazné lingvistické rozdíly se udržují pouze mezi věkovými kategoriemi (Akselberg 2005: 1778).

Mládež je významným iniciátorem a šířitelem lingvistických inovací, což například demonstrovala Beate Marøy, která zdokumentovala vlnu uvulárního –r na západě Norska, kterou šíří právě mladá generace (1998). K podobným vlnám například dochází v Setesdal (Attestog 2011), na Florø či v Ålesundu (Foldvik 2012).

Na základě kritéria širokého užití jazyka určitou věkovou kategorií lze identifikovat pouze nestrukturní a nestabilní jazykové útvary či spíše poloútvary, jako jsou slang, *kebabnorsk* či *walla-norsk*, *sossespråk*, *radisspråk* apod., které však nejsou rozšířeny v celém Norsku.

2.8.4. Shrnutí sociolingvistického národního profilu Norska podle Fergusona

Klasifikační schéma Ferguson doplňuje Stewartovou typologií

Stewartova typologie (in Dill 1971: 157-165)

Jazykový útvar (**L**)

Hovorový jazykový útvar (**V**): oficiálně nestandardizovaný útvar jazykového společenství

Standardní jazykový útvar (**S**): hovorový útvar, který byl standardizován

Classical (**C**): standardní útvar, který jako rodný jazyk vymizel.

Pidžin (**P**): hybridní jazyk, který kombinuje lexikální prostředky s gramatickou strukturou jiného jazyka

Kreolština (**K**): pidžin, který se stal rodným jazykem jazykového společenství

Fergusonova funkční diferenciací (in Dil 1971: 157-165)

g: pro širokou komunikaci v rámci jazykového společenství, s etnoidentifikačním efektem

o: pro oficiální účely, buď ustanoveno zákonem nebo se v rámci jazykového společenství přirozeně používá pro vládní, vzdělávací či vojenské účely

w: pro širokou komunikaci v rámci jednoho národa

e: pro vzdělávací účely na vyšších stupních vzdělání než je první stupeň základní

školní docházky

r: pro liturgické účely

i: pro mezinárodní komunikaci

s: jazyk, který se ve školách vyučuje jako předmět

Norský národní sociolingvistický profil

6L (languages) =

2Lmaj(2Sg,o,w,e,r,i,s)^a + 1Lmin(Sg,o,w,e,r,i,s)^b + 3Lspec(1Vg,o,w^c; 1Si,e,s^d; 1Vi^e)

^a bokmål, nynorsk, ^b sámština, ^c standardtalemål, ^d angličtina, ^e interskandinávština

2.9. Fergusonovo pojetí diglosie

Prvním vlivným pojetím diglosie byla úzce vymezená klasická diglosie podle Fergusona, který na základě sociolingvistické analýzy stanovil tzv. **čtyři definiční diglosní jazykové situace**, které vykazovaly shodu v devíti sociolingvistických a lingvistických rysech či charakteristikách, z nichž sedm vychází z kontrastivního srovnání daných jazykových útvarů podle způsobu akvizice, míry standardizace, šíře literárního dědictví, míry stability, rozsahu lexikonu, složitosti fonologické struktury a gramatického systému. Další dva rysy charakteristické pro diglosní situaci jsou čistě sociolingvistické: funkční diferenciací jazykových útvarů a rozdílné vnímání jejich prestiže (Britto 1986: 8-9).

Ústředním bodem Fergusonova pojetí diglosie je specializace a komplementarita komunikačních funkcí **vyššího** a **nižšího** jazykového útvaru. Nižší jazykový útvar má být – narozdíl od vyššího jazykového útvaru – exkluzivně vyhrazen běžnému neformálnímu mluvenému projevu v rámci celého jazykového společenství. Fergusonovo pojetí z diglosické situace vylučuje útvary cizích národních jazyků a dichotomii spisovný jazyk x dialekt (Britto 1986: 5-26). Proto v rámci tohoto pojetí nelze počítat s dialekty, běžně mluvenou norštinou, angličtinou, ačkoliv je jejich postavení v norské jazykové situaci dominantní. Ani sámštinu, ač se jedná o národní jazyk sámské minority, tj. norských praobyvatel, nelze do této analýzy zařadit, neboť není útvarem norského národního jazyka.

2. 9. 1. Funkční specializace

Oba oficiální spisovné útvary národního jazyka, *bokmål* a *nynorsk*, jsou z hlediska specializace funkcí formálně rovnocenné. Jejich užití z hlediska komunikačních cílů je v norském jazykovém společenství univerzální. **Ani jednoho z těchto jazykových útvarů se neužívá výhradně k běžnému mluvenému projevu, a tudíž lze konstatovat nepřítomnost nižší varianty.**

2. 9. 2. Vnímání prestiže

Oběma oficiálním spisovným útvarům národního jazyka je formálně stanoven stejný status, a tudíž by jim měla být přisuzována stejná prestiž. Realita jazykové praxe je ovšem jiná. *Nynorsk* je většinou vnímán jako jazyk periferie či jazyk menšinový, a v řadě společenských institucích a doménách hospodářství a vědy je diskriminován (St. meld. nr. 35 (2007-2008)). Označit *nynorsk* za jazykový útvar nižší by však znamenalo ignorovat regiony, v nichž se *nynorsk* naopak preferuje. **Z hlediska celého norského jazykového společenství nelze klasifikovat ani jednu z variant jako nižší či vyšší.** Takovou diferenciaci by bylo možné provést na úrovni regionů.

2. 9. 3. Způsob osvojení si jazykového útvaru

V rámci jazykového společenství by podle Fergusonova pojetí měla být vyšší varianta vyučována formálně na školách, zatímco nižší variantě je vyhrazena akvizice v prostředí domácím, rodinném.

První jazykový útvar, který si Nor přirozeně osvojí, je dialekt či regionální podoba jedné z oficiálních spisovných variant, který může v mluveném projevu nadále používat. *Bokmål* i *nynorsk* si Norové osvojují povinně v rámci školní výuky. **Podle kritéria způsobu osvojení jazykového útvaru je tedy diferenciaci mezi variantou vyšší a nižší nepřítomná.**

2. 9. 4. Míra standardizace

Podle Fergusona by nižší varianta měla být méně standardizovaná než varianta vyšší.

Bokmål i *nynorsk* jsou plně standardizovány, respektive kodifikovány, vyjma jejich výslovnostní normy. **Ani podle tohoto kritéria nelze rozlišovat mezi variantou vyšší a nižší.**

2. 9. 5. Bohatství literárního dědictví

Ve Fergusonově pojetí má nižší varianta výrazně chudší literární dědictví a naopak.

Bokmål i *nynorsk* jsou literárním jazykem s bohatým kulturním dědictvím. Literární tvorba ve variantě bokmål sice početně převažuje, nynorsk má zase význačnou tradici v poezii (Hallaråker 2001: 41-58). Z hlediska literárního bohatství je diference mezi variantou vyšší a nižší opět nepřítomná.

2. 9. 6. Stabilita

Oba jazykové útvary jsou autonomní, mají plnou institucionální podporu a ve své konzervativní variantě jsou stabilní, v radikální variantě se projevuje významná konvergentní tendence – sblížení obou variant, včetně interferencí dialektů.

2. 9. 7. Lexikon

Lexikální rozdíl mezi oběma jazykovými útvary byl původně mnohem větší. Při tvorbě slovní zásoby *bokmálu* čerpali z dánštiny. Během svého vývoje *bokmål* přijal mnoho výpůjček z ostatních jazyků. Základem pro utváření slovní zásoby *nynorsku* byly původní, většinou západonorské, dialekty. Část lexikonu byl vytvořen zcela nově. Ve snaze učinit z *nynorsku* jazyk, který by reprezentoval celé Norsko, byla původní Aasenova konzistentní a puristická norma rozšířena o lexikon a gramatické formy městských a venkovských východonorských dialektů. Rozdíl ve slovní zásobě se vzájemným kontaktem obou jazykových útvarů postupně zmenšil (Hallaråker 2001:41-58).

2. 9. 8. Fonologická rovina

Ve vyšším jazykovém útvaru se ve fonologické vrstvě vlivem divergentní tendence vůči jazykovému útvaru nižšímu postupně konstituuje subsystém distinktivních fonémů. Nižší jazykový útvar takovou tendenci nevykazuje.

Po fonologické stránce jsou *bokmål* i *nynorsk* téměř identické. Regionálně podmíněné výslovnostní rozdíly uvnitř obou jazykových útvarů jsou mnohem výraznější než rozdíly mezi variantou *bokmål* a *nynorsk*. (Vikør 2002: 3). Ve fonologické rovině je tedy podle Fergusonových kritérií diference mezi vyšší a nižším útvarem nepřítomná.

2. 9. 9. Gramatická struktura

Gramatická struktura nižšího jazykového útvaru je méně komplexní než gramatická struktura jazykového útvaru vyššího.

Hlavní rozdíl mezi variantou *bokmål* a *nynorsk* spočívá v morfologii, respektive v konkrétních morfologických formách. Obecně vzato, je morfologie *nynorsku* složitější a pravidelnější než *bokmálu* (Vikør 2002: 3). Podle Berkovy kontrastivní analýzy (2002) se nejvýraznější rozdíly vyskytují: v kategorii osoby/neosoby; v kategorii sloves: v *nynorsku* mají silná slovesa v přítomnosti jiný sufix, některá silná slovesa v *bokmálu* jsou v *nynorsku* slabá a naopak. Právě gramatické rozdíly mezi oběma útvary slouží jako jejich hlavní všeobecně známé indikátory (Vikør 2002:3). *Bokmål* a *nynorsk* jsou si blízké i v syntaktické rovině. Na *nynorsk* působí značný normativní tlak syntax *zjednodušovat*.

2.10. Problematika stanovení lingvistické vzdálenosti

Ferguson nespécifikoval obsah pojmů, jako jsou *jazyk*, *varieta* a *dialekt*, což znesnadňuje pojmové zařazení varianty *bokmål* a *nynorsk* pro analýzu jazykové situace podle jeho koncepce, a ani nedefinoval přesnou lingvistickou blízkost či vzdálenost mezi zkoumanými jazykovými útvary, které se účastní potenciální diglosní situace. Lingvistická vzdálenost útvarů má být stanovena na základě jejich strukturní analýzy a má se pohybovat někde uprostřed škály:

stylová vrstva endoglosního útvaru národního jazyka – exoglosní jazykový útvar.

Kam na tuto pomyslnou škálu umístit *bokmål* a *nynorsk* zůstává problematické.

Míra strukturálních rozdílů mezi jazykovými systémy variant *bokmål* a *nynorsk* je podle Askedala dostatečná, aby bylo možné tuto označit za diglosní, a to v úzkém Fergusonově pojetí. Norská jazyková situace, v níž přibližně 90 % dospělé populace v písemné projevů preferuje *bokmål*, 10 % populace dává přednost *nynorsk*, zhruba 20-30 % hovoří *bokmålem*, respektive jazykovými útvary, které jsou *bokmålu* velmi blízké, a zbytek používá rodný dialekt, se velmi podobá diglosní situaci ve Švýcarsku (2005: 1585), respektive diglosní konstelaci *Hochdeutsch (spisovná němčina)* vs *Schwyzerdüütsch (švýcarská němčina)* – podle Fergusonova klasický případ diglosie.

Lingvistická vzdálenost mezi útvary *bokmål* a *nynorsk* byla v Norsku předmětem několika jazykových reforem. Reformy z roku 1907, 1917 a 1938 měly *bokmål* zbavit prvků dánštiny a sblížit jej s variantou *nynorsk*. Do jazykového standardu obou spisovných útvarů národního jazyka bylo přijato velké množství alternativních forem, včetně prvků z vrstvy lidových forem jazyka (*folkemål*), zejména z východních regionů Norska, tzv. *austlandsk folkemål*. Cílem bylo sblížit spisovný jazyk s jazykovou realitou: národní jazyk (*bokmål/nynorsk*) měl reprezentovat řeč, kterou mluví „celé Norsko“. V roce 1934 norská vláda ustavila jazykový výbor pro další sblížování variant *bokmål* a *nynorsk*, výsledkem byla reforma z r. 1938, po níž byla lingvistická vzdálenost mezi oběma útvary historicky nejmenší. Oficiální pravopisné reformy zavedly složitý systém hlavních, tzv. *hovedformer*, a vedlejších, tzv. *sideformer*, pravopisných forem (Omdal 2002: 67-88). Hlavní formy tvořily tzv. *læreboknormalen* – učebnicový standard. Vedlejší formy byly z jazyka školních učebnic vyloučeny. Po zatím poslední pravopisné reformě v roce 2005 byly vedlejší pravopisné formy varianty *bokmål* buď vyškrtnuty nebo povýšeny na formy volitelné, tzv. *sidestilte former*. (Svevad 2007: 26) Výsledkem šesti oficiálních pravopisných reforem (1907, 1917, 1938, 1959, 1981, 2005) je široké pole volitelných pravopisných forem v obou spisovných útvarech národního jazyka.

Jazykový expert Klaus Johan Myrvoll z univerzity v Oslu soudí, že osvojování jazykového útvaru s takovou mírou volitelnosti paralelních forem je obtížné a

demotivující. Od 1. srpna 2012 bude v platnosti nová pravopisná norma varianty *nynorsk*, která již nebude rozlišovat mezi hlavními (*hovudformer*) a vedlejšími (*klammeformer*) pravopisnými formami (zdroj: *Sprakrådet 2012*), čímž se už tak značně rozsáhlé pole pravopisných alternativ rozšíří ještě více. Myrvoll uvedl (2012: 6), že pro běžného studenta, který používá *bokmål*, bude zřejmě snažší naučit se některým cizím jazykům, jako jsou například němčina, francouzština či španělština, než se správně naučit *nynorsk*. Jednoduchou větu „*Vi ønsker dere velkommen.*“ (*Vítáme vás, resp. Rádi bychom vás přivítali.*) bude od 1. srpna 2012 možné v rámci spisovné normy varianty *nynorsk* napsat až 16 různými způsoby:

<i>Me</i>	<i>ynskjer</i>	<i>dykk</i>	<i>velkomne.</i>
<i>Me</i>	<i>ønskjer</i>	<i>dykk</i>	<i>velkomne.</i>
<i>Vi</i>	<i>ynskjer</i>	<i>dykk</i>	<i>velkomne.</i>
<i>Vi</i>	<i>ønskjer</i>	<i>dykk</i>	<i>velkomne.</i>
<i>Me</i>	<i>ynskjer</i>	<i>dokker</i>	<i>velkomne.</i>
<i>Me</i>	<i>ynsker</i>	<i>dykk</i>	<i>velkomne.</i>
<i>Me</i>	<i>ynsker</i>	<i>dokker</i>	<i>velkomne.</i>
<i>Me</i>	<i>ønskjer</i>	<i>dokker</i>	<i>velkomne.</i>
<i>Me</i>	<i>ønsker</i>	<i>dykk</i>	<i>velkomne.</i>
<i>Me</i>	<i>ønsker</i>	<i>dokker</i>	<i>velkomne.</i>
<i>Vi</i>	<i>ynskjer</i>	<i>dokker</i>	<i>velkomne.</i>
<i>Vi</i>	<i>ynsker</i>	<i>dykk</i>	<i>velkomne.</i>
<i>Vi</i>	<i>ynsker</i>	<i>dokker</i>	<i>velkomne.</i>
<i>Vi</i>	<i>ønskjer</i>	<i>dokker</i>	<i>velkomne.</i>
<i>Vi</i>	<i>ønsker</i>	<i>dykk</i>	<i>velkomne.</i>
<i>Vi</i>	<i>ønsker</i>	<i>dokker</i>	<i>velkomne.</i>

Takovou variantnost lze jen stěží považovat za normu spisovného jazykového útvaru (Myrvoll 2012: 4-5), a právě přirovnání oficiální normy varianty *nynorsk* (ve vztahu k variantě *bokmål*) k *cizímu jazyku* ještě více znesnadňuje určení lingvistické vzdálenosti mezi *nynorsk* a *bokmål* pro zhodnocení jazykové situace z hlediska Fergusonova pojetí diglosie.

Vnitřní heterogenita obou jazykových útvarů se neprojevuje jen v morfologické rovině, nýbrž i v rovině syntaktické a lexikální. Velké množství paralelních variant, jejichž přípustnost, resp. spisovnost, se v průběhu oficiálních pravopisných reforem ve snaze reflektovat reálnou sociolingvistickou situaci měnila, nakonec umožnilo, že se

uvnitř obou jazykových variant vyprofilovaly další jazykové útvary, které odrážejí jemnější nuance v lingvistické vzdálenosti mezi variantou **bokmål** a **nynorsk**. Nejmenší lingvistická vzdálenost je mezi tzv. radikálními variantami, tj. **radikal nynorsk** a **radikalt bokmål**, které představují výsledek jazykové reformy z roku 1938, kdy do jazykového standardu bylo zahrnuto velké množství výrazů z lidové vrstvy jazyka. Radikální varianty se utvářely v souladu se státní jazykovou strategií sblížování obou spisovných variant – **bokmål** a **nynorsk** – a jejich postupné splynutí ve společnou norštinu, tzv. **sammorsk**. Strategie sblížování obou variant byla v roce 2005 definitivně ukončena. Největší lingvistické vzdálenosti lze dosáhnout mezi konzervativními variantami, tj. **konservativ nynorsk** a **konservativt bokmål**. **Konservativt bokmål** se někdy zaměňuje za tzv. **riksmål**. **Riksmål** je ovšem varianta neoficiální, neboť (až na výjimky) nepřijala změny v souladu s jazykové reformou z r. 1938. Uprostřed mezi radikálními a konzervativními variantami se nacházejí varianty umírněné, tj. **moderat nynorsk** a **moderat bokmål**. Norský pisatel má možnost si z nich vybrat podle komunikační situace. Ovšem zdaleka ne všichni norští pisatelé těchto šest variant ovládá. Pokud ano, pak většinou pro vyšší oficiální styl volí konzervativní varianty (Iversen & Otnes & Solem 2007: 192-3). Mezi vnímáním korektnosti či vhodnosti výrazových prostředků pro určitý komunikační cíl shoda nepanuje; při jejich výběru se uplatňuje silný vliv tradice, tzv. „**går i arv**“, který často převáží autoritu Jazykové rady (*Språkradet*) a nebere v potaz, zda je výraz kodifikovaný či nikoliv (Omdal 2002: 89-91). Selback zkoumala, jak se těchto jazykových variant využívá v praxi. Informátoři se respondentů dotazovali, kterou variantu by volili pro písemnou komunikaci s ministrem vlády. Respondenti vybírali z následujícího:

Konservativ nynorsk
<i>Eg ser med otte tilhøvi langs skulevegen åt borni her og vonar at styresmaktene i framtidi vil løyva meir pengar for sikra tryggleiken åt dei mjuke trafikantane.</i>
Moderat nynorsk
<i>Eg ser med otte på tilhøva langs skolevegen til borna her i krinsen og håpar at styresmaktene i framtida vil løyve meir pengar for å sikre tryggleiken åt dei mjuke trafikantane.</i>
Radikal nynorsk
<i>Eg ser med bekymring på forholda langs skolevegen til barna her i kretsen og håper at myndighetene i framtida vil bevilge meir pengar for å betre sikkerheita til dei mjuke trafikantane.</i>
Radikalt bokmål
<i>Jeg ser med bekymring på forholda langs skolevegen til barna her i kretsen og håper at</i>

<i>styresmaktene i framtida vil løyve mer penger for å bedre sikkerheta til de mjuke trafikantene.</i>
Moderat bokmål
<i>Jeg ser med bekymring på forholdene langs skoleveien til barna her i kretsen og håper at myndighetene i framtiden vil bevilge mer penger for å bedre sikkerheten til myke trafikantene.</i>
Konservativt bokmål
<i>Jeg ser med bekymring på forholdene langs skoleveien til barnene her i kretsen og håper at myndighetene i fremtiden vil avsette økte midler til bedring av sikkerheten til de myke trafikantene.</i>
Český překlad:
Se znepokojením sleduji stav okolí podél cesty, kterou děti chodí do zdejší školy, a doufám, že místní zastupitelství v budoucnu vyčlení více finančních prostředků na zvýšení bezpečnosti zranitelných účastníků silničního provozu.
(Iversen & Otnes & Solem 2007: 192-3; Mæhlum a kol. 2003: 186)

Výsledky průzkumu ukázaly, že v okrscích s převahou varianty **bokmål** by pro tento komunikační cíl 76,5 % potencionálních pisatelů volilo umírněnou variantu **bokmålu** (*moderat bokmål*), 14,7 % konzervativní variantu **bokmålu** (*konservativt bokmål*); v okrscích s převahou **nynorsku** by 55,5 % volilo umírněnou variantu **nynorsku** (*moderat nynorsk*) a překvapivě 18,5 % v okrscích s převahou varianty **nynorsk** by pro dopis ministroví volilo umírněnou variantu **bokmålu** (*moderat bokmål*). Analýza výsledků průzkumu naznačila, že pisatelé preferující **nynorsk** nevnímají prestiž tohoto jazykového útvaru stejně a nejsou si jisti, zda se hodí pro vyšší komunikační funkce (Iversen & Otnes & Solem 2007: 192-3; Mæhlum a kol. 2003: 186). Tuto situaci také komplikuje skutečnost, že v textech norských literátů se velmi často nadužívá stylisticky aktivního výraziva ze všech útvarů národního jazyka, což často přispívá mezi širokou veřejností k nejasnostem při výběru výrazových prostředků pro aktuální komunikační cíl (Omdal 2002: 89-91). Vzniká tak značně nepřehledná situace: to, jestli je výraz kodifikovaný, jaká je jeho ortografická podoba a ke kterému jazykovému útvaru patří, není pro většinu uživatelů norského jazyka jednoznačné (částečně i vlivem řady pravopisných reforem či dílčích úprav, které má každým rokem Jazyková rada právo vydávat). Velkou míru volitelnosti pravopisných tvarů hodnotilo v průzkumu na vysoké škole v Hedmark (*Høgskolen i Hedmark*) jako nevýhodu 14 % studentů, o praktičnosti široké volitelnosti pro správné používání jazyka pochybovalo 21 % studentů; 51 % vyučujících uvedlo, že užívání oficiálně paralelních forem působí studentům velké potíže (Kulbrandstad 1996 in Omdal 2002: 163-165). To potvrdil i průzkum, kterého se zúčastnilo 300 studentů z prvního semestru studia nordistiky na

univerzitách v krajích Agder a Telemark a ve městech Bergen, Trondheim a Oslo (*Høgskolen i Agder, Høgskolen i Telemark, Universitet i Oslo, Universitet i Bergen, Universitet i Trondheim*). Studenti měli opravit dva texty (v *bokmålu* i *nynorsku*), aby byly z pravopisného hlediska korektní. Za alarmující ukazatel nedostatečné orientace v jazykových normách byla skutečnost, že 56 % studentů označilo určitý tvar plurálu substantiva „*spørsmåla*” (česky: otázky) v *bokmålu* za nesprávný a opravila jej na tvar „*spørsmålene*,” alarmující proto, že se jedná o jedno ze základních pravidel tvoření plurálu určitého tvaru substantiv středního rodu v *bokmålu*, tj. přidáním sufixu *-ene* (konzervativnější varianta) nebo *-a* (radikálnější varianta), ve variantě *nynorsk* by však byl správný pouze sufix *-a*.

Rozkolísanost standardů obou spisovných jazykových útvarů, jejich vnitřní heterogenita, nezřetelné vnímání funkčního rozlišení a stylistické příslušnosti výrazových prostředků, a dokonce nedostatečné rozlišovací schopnosti mezi jazykovými útvary vůbec, znemožňuje zhodnotit reálnou lingvistickou vzdálenost mezi variantami *bokmål* a *nynorsk*.

2.11. Problematika vyloučení dichotomie standard x dialekt ve Fergusonově pojetí diglosie

Problematiké není jen stanovení lingvistické vzdálenosti mezi jazykovými útvary v potenciální diglosní konstelaci, ale i skutečnost, že Fergusonovo pojetí diglosie nepočítá s dialekty, což pro norskou jazykovou situaci, v níž se rozšíření a status dialektů podobá snad jen situaci v německy mluvících regionech Švýcarska (Trudgill 1999: 117-128), znamená ignorovat významný aspekt v norské jazykové praxi, velká část domácích obyvatel Norska považuje a užívá dialekt jako svůj rodný jazyk a mluví jím celý život (Lundeby 2005: 1992).

2.12. Bilingvismus vs diglosie – Fishmanovo pojetí diglosie

Warren norskou jazykovou situaci označuje jako speciální bilingvní stav – norský bilingvismus (2005: 2041-2048). Pojem diglosie (z řec.) i bilingvismus (z lat.) znamenají dvojjazyčnost. S terminologickou specializací obou pojmů pracuje Fishmanovo tzv. rozšířené pojetí diglosie. Bilingvismus a diglosie označují dva různé jevy.

Fishman vychází ze skutečnosti, že *bilingvismus* v zásadě charakterizuje jazykové chování jednotlivce (individuální bilingvismus), zatímco *diglosie* charakterizuje jazykovou organizaci na sociokulturní rovině, resp. reflektuje sociální stratifikaci společnosti.

2. 12. 1. Diglosie s bilingvismem

Předpokladem vzniku *diglosické situace s bilingvismem* jsou jedinci, kteří:

1. ovládají dva či více jazykových kódů,
2. sdílí společný či blízký kulturní původ
3. a utvářejí společenství, v nichž se všeobecně vnímá a na základě společenského konsenzu přijímá:
 - a) dichotomie formy (spisovnost – nespisovnost)
 - b) funkční dichotomie (vyjadřování veřejného – intimního), která poskytuje rámec pro výklad hierarchie spisovného nebo naopak teritoriálně omezeného úzu v jasně vymezených nebo mezních oblastech dorozumívání

Fishmanův pojem diglosie nevyžaduje žádnou nutnou optimální lingvistickou vzdálenost mezi jazykovými útvary a za bilingvního označuje každého, kdo je schopen střídat jazykové kódy (Britto 1987: 33-34), a tudíž je do analýzy možné zahrnout všechny útvary norského národního jazyka, tak i útvary jazyků jiných, v nichž se v norském jazykovém společenství komunikuje, tj.: **bokmål, nynorsk, rodné dialekty (morsmål), obecná neoficiální norma mluveného jazyka (standardtalemål) a angličtina.**

V 80. letech 20. století probíhaly v Norsku rozsáhlé výzkumy postojů k různým útvarům národního jazyka. Závěr výzkumu byl, že čím více se jazykový útvar blíží standardu, tím vyšší stupeň inteligence, společenského postavení a vlivu byl jeho uživatelům přisuzován (Akselberg 2005: 1777). To by nasvědčovalo diglosní dichotomii **standard x dialekt**, resp. varianty *bokmål* a *nynorsk* x rodný/regiónální dialekt. Vyhodnocení situace ovšem komplikuje fakt, že dialekt, resp. mateřský dialekt většiny Norů, jehož používání je státní jazykovou politikou podporováno, má obecně

vysoký status (viz 3.2.5 Morsmål – mateřský jazyk/rodný dialekt).

Sociolingvistické výzkumy Roynelanda (2005), Solheima (2006) ukázaly, že stále více Norů spojuje standardtalemål s vysokým statusem a prestiží, což by svědčilo o další diglosní dichotomii **standardtalemål x tradiční regionální dialekt**. Standardtalemål ovšem zatím nepokrývá celé norské jazykové společenství, a tudíž platnost této diglosické dichotomie nelze vztáhnout na celé společenství.

Haugen klasifikoval norskou jazykovou situaci jako jednoznačně diglosní, ovšem s poznámkou, že je téměř nemožné stanovit, která jazyková varianta (**bokmål** či **nynorsk**) je vyšší a která nižší (in Britto 1987: 28), tím vystihnul skutečnost, že vnímání prestiže jazykových útvarů a funkční specializace se v Norsku liší region od regionu. Norové vyjadřují jazykové preference v lidovém hlasování, resp. volí si jazykovou variantu místní veřejné správy (*målform*), z čehož vyplývá, že vítězná jazyková varianta zřejmě představuje variantu momentálně vyšší, a podobně je tomu i ve školách, v nichž je hlavní jazyková varianta (*hovedmål*) opět otázkou volby. Ačkoliv je *bokmål* ve většině regionů dominantní, nelze ji označit jako vyšší jazykovou variantu celého norského jazykového společenství. To platí i o dichotomii **standard x dialekt**: tyto jazykové útvary se nacházejí v diglosní konstelaci, ovšem také bez možnosti jednoznačně určit s celonorskou platností, který z nich je vnímán jako útvar vyšší a který nižší.

V souvislosti s dominantním postavením angličtiny v některých doménách norské společnosti provedla norská jazyková rada studii *Norsk i hundre*. Cílem bylo zjistit skutečnou pozici angličtiny ve vztahu k norštině. Publikované výsledky průzkumu ukázaly, že 22 % Norů si myslí, že angličtina je lepší jazyk než norština (Språkfakta 2010: 56). Preference angličtiny v oblasti výzkumu, technologií a lukrativních oborů průmyslu, jako je např. zpracování ropy a zemního plynu, naznačuje existenci sociolingvistického mechanismu „uzavírání elit,“ jak jej popsal Myers-Scotton (in Mæhlum 2007: 169). Gunnarson poukazuje, že angličtina ve Skandinávii získává prestižní postavení a její používání se vyhrazuje převážně pro vyšší komunikační účely, čímž se vytváří diglosická konstelace (in Mæhlum 2007: 169) Tato skutečnost by naznačovala další potenciálně diglosní dichotomii **norština x angličtina**. Upřednostnění angličtiny opět nelze vztáhnout na celé norské jazykové společenství.

Lze tedy konstatovat, že v norském jazykovém společenství dochází ke koexistenci **diglosie a bilingvismu**, rozlišit varienty vyšší a nižší lze pouze na

regionální nebo sociální úrovni.

2.12.2. Diglosie bez bilingvismu

Existují situace, v nichž identifikujeme diglosii, zatímco bilingvismus v obecném smyslu slova chybí. Dochází k tomu tehdy, jsou-li dvě nebo více jazykových společností spojena nábožensky, politicky či ekonomicky do společné funkční jednotky, přestože je rozdělují společensko-kulturní odlišnosti, a tudíž se v jejím rámci udržují dva nebo více jazyků, či jejich variet. Jedno nebo obě z daných jazykových společností se vyznačuje poměrně nepropustnými hranicemi, takže lidé “zvenčí” (a to mohou být všichni, kdo se nenarodili v příslušném jazykovém společenství) mají omezený přístup ke komunikačním funkcím jazyka.

Taková je situace sámské menšiny v Norsku. Sámské jazykové společenství (usídlené na norském území) je politicky a ekonomicky spojeno s norským jazykovým společenstvím, tj. je součástí Norského království. Kulturní původ obou jazykových společenství (národů) je jiný a dochází ke koexistenci dvou národních jazyků: norštiny a sámštiny. Bariéra mezi sámským a jazykovým společenstvím je vysoká a využití funkční jazykové diference mezi společenstvími je omezené. Aplikace Fishmanových kritérií na **norsko-sámskou jazykovou konstelaci ukazuje výskyt diglosie bez bilingvismu.**

2.12.3. Bilingvismus bez diglosie

K situacím, v nichž bilingvní jedinci s podobným kulturním původem fungují bez výhod správně chápaného a obecně přijímaného společenského konsenzu v tom, který jazykový útvar se má používat ve styku s kterými mluvčími, dochází v případě prudkých společenských změn, velkého **společenského** neklidu a obecně rozšířeného odmítnutí předchozích norem před konsolidací nových (Hudson 2003: 359-366). **Takovou situaci v norském jazykovém společenství pozorovat nelze.**

2.12.4. Ani diglosie, ani bilingvismus

Gumperz a Fishman soudí, že jen velmi malá, izolovaná a nediferencovaná

jazyková společenství nevykazují ani diglosii, ani bilingvismus (in Hudson 2003: 359-366). **Norské jazykové společenství mezi taková společenství zařadit nelze.**

2.13. Dichotomie modernita x tradičnost

Potřebu specifického přístupu k sociolingvistické situaci v Norsku zdůraznil Mæhlum, který se pokusil identifikovat společného jmenovatele potenciálně diglosních konstelací na základě všeobecně rozšířeného **kulturně-sémiotického kontrastu mezi modernitou a tradičností** (2007: 196-7).

2.13.1. Regionální dialekt x *mental standardtalemål*

Každý jazykový útvar získal v rámci jazykového společenství po dobu svého vývoje určité **celospolečensky identifikovatelné asociace**, které mohou významně ovlivňovat volbu jazykového kódu pro konkrétní komunikační situaci.

regionální dialekt	<i>standardtalemål</i>
Je spjatý s regionem.	Je nadregionální či geograficky neutrální
Má nižší prestiž, stigmatizuje.	Má vyšší prestiž.
Používá se pro neformální účely a běžnou soukromou komunikaci.	Používá se pro formální účely.
Má rurální či periferní charakter.	Má městský charakter.
tradičnost	modernita

2.13.2. *Nynorsk* x *bokmål*

<i>nynorsk</i>	<i>bokmål</i>
Je místní nebo regionální.	Je nadregionální, geograficky neutrální.
Je orientován na lokální komunitu.	orientace na většinovou společnost
Je orientován na periferium.	orientace na centrum
Má rurální charakter, pojí se mikroregionem.	Pojí se s městským životem, centrem dění.

Odlišuje. Je nápadný.	Je všeobecný.
tradičnost	modernita

2.13.3 Angličtina x norština

Mæhlum (2007: 179-80) aplikuje stejný mechanismus i na exoglosní dvojici angličtina/norština. Využívá přitom Phillipsonova schématu pro vyhodnocení dopadu globalizačního vlivu angličtiny na národní jazyk.

angličtina	norština
Je světový jazyk.	Je jazyk omezený na jeden národ.
Je mezinárodní/globalní jazyk.	Je jazyk pro vnitrostátní komunikaci.
Pokrývá široké spektrum komunikačních sfér.	Pokrývá užší spektrum komunikační sfér.
Překlenuje jazykové bariéry.	Nepřeklenuje jazykové bariéry.
Doplňuje znalost národního jazyka.	Nedoplňuje znalost národního jazyka.
Propojení komunikační sféry.	Omezuje se na určité komunikační sféry.
Umožňuje kontakt s celým světem.	Neumožňuje kontakt s celým světem.
Přesahuje etnoidentifikačního faktor.	Má etnoidentifikační faktor.

Platnost výše uvedených asociací bude zkoumat empirická část výzkumu.

2.14. Dichotomie **oficiální standard x dialekty**

Mezi norským oficiálním standardem a dialekty není vymezen zřetelný systematický rozdíl, což podle Fergusonových kritérií znamená nepřítomnost diglosie. Někteří ovšem mezi těmito jazykovými útvary vnímají ostrý předěl a svůj místní dialekt vyhražují pouze pro soukromou komunikační sféru a oficiální standard pro sféru oficiální. V takovém případě diglosii konstatovat lze (Akselberg 2005: 1719) Do analýzy norské jazykové situace je tedy nutné zahrnout i sociolingvistickou dichotomii oficiální standard x dialekty. Právě pro tento jev Auer (2001) navrhnul pojmový rámec, jehož prostřednictvím je možné identifikovat současnou tendenci v norském jazykovém společenství – diaglosii.

Typ A

Diglosní konstelace: standardní endoglosní útvar a dialekty – **mediální diglosie**

K tomuto typu diglosní konstelace dochází mezi standardním endoglosním útvarem, kterého se užívá především pro psané komunikáty, tedy jazykový útvar s **vyšší komunikační funkcí**, a dialekty užívanými pro běžnou verbální komunikaci, útvary s **nižší komunikační funkcí**, a toto funkční rozlišení je udržováno samotnými komunikanty.

V norském jazykovém společenství je endoglosním jazykovým útvarem, který se téměř výhradně užívá v psaném projevu je **nynorsk**. V mluveném projevu se varianty **nynorsk** užívá jen ve veřejných komunikátech, např. v televizním a rozhlasovém zpravodajství. Dialektů se zase výhradně užívá k hovoru (Røyneland 2009: 7- 31).

Typ B

Diglosní konstelace: standardní endoglosní útvar a dialekty – **hovorová diglosie**

K tomuto typu diglosní konstelace dochází mezi standardním endoglosním útvarem, kterého se užívá stejnou měrou jak pro psané komunikáty, tak i v hovoru, tj. jazykovým útvarem s **vyšší komunikační funkcí**, a dialekty užívanými pouze pro běžnou verbální komunikaci, útvary s **nižší komunikační funkcí**, a toto funkční rozlišení je udržováno samotnými komunikanty.

V norském jazykovém společenství se taková situace vyskytovala v počátcích jazykové varianty **bokmål** v 60. letech 19. století (Røyneland 2009: 7- 31).

Typ C

je charakterizován konvergenční tendencí dialektů a standardu, nivelizovaný dialekt tak snadno překonává původní isoglosy dialektu a šíří se do dalších regionů. Takový jazykový útvar vstupuje do přechodové fáze mezi dialektem a standardem a stává se interdialektem (dialektem v posledním vývojové fázi).

Tento typ jazykové konstelace Auer označuje jako **diaglosie** lze pozorovat

zejména v jihovýchodní části norského jazykového společenství, kde je *bokmål* naprosto dominantní jazykovou variantou.

Několik studií norských dialektů ukázalo, že dialekty jihovýchodního Norska se vyvíjejí jinak než dialekty v ostatních částech Norska (Sandøy 1998: 345-384). Vychodonorský městský dialekt expanduje do dalších městských konglomerací a stává se neoficiální výslovnostní nadregionální normou; poté se dále diferencuje do souboru hierarchicky uspořádaných jazykově-komunikačních variet, z něhož komunikanti, v závislosti na sociodemografických parametrech, vybírají, přičemž dominantním parametrem je generační charakteristika mluvčích. Tato dříve pro velkoměsta typická intraindividuální jazyková variabilita (střídání kódů podle osobních zájmů, potřeb, hodnot, cílů v různých časových intervalech) se rozšiřuje do menších a odlehlejších komunitách (Sandøy 1998: 345-384). Tento stav v Auerově typologii sociolingvistických situací vystihuje typ C – diaglosie.

Typ D

V situacích typu D dochází k postupnému **vymizení dialektu**, kdy především geograficky značně omezené dialekty přestávají být předávány dalším generacím.

Tuto situaci lze z určitého hlediska pozorovat v jihovýchodní části norského jazykového společenství, kde se původní dialekt stal městskou mluvou, expandoval a stal se neoficiální výslovnostní normou jazykové varianty *bokmål*, čímž došlo k zániku jeho původního statusu tradičního regionálního dialektu (Røynealand 2009: 7-31).

2.15. Vyhodnocení poznávací teoreticko-aplikační části

Fergusonova klasifikace umožnila zdůraznit specifikum norské jazykové situace. Sociolingvistický profil vyjádřen stručným symbolickým vyjádřením (vzorcem) dává možnost kontrastivního porovnání s jinými jazykovými společenstvími.

Na základě aplikace kritérií různých pojetí diglosie lze situaci v norském jazykovém společenství klasifikovat jako situaci vícesložkovou exoglosní nevyrovnanou, kterou konstituují tyto složky:

- jazykové útvary, které slouží jako komunikační prostředek v běžné i oficiální dorozumívací sféře (*bokmål*, nynorsk, dialekt),

- jazykové útvary, které slouží jako komunikační prostředek pouze v některých komunikačních sférách či situacích (angličtina, interskandinávština),
- jazykové útvary, které slouží jako komunikační prostředek jen v některých regionech (sámština).

Na základě striktního vymezení Fergusonova pojmu diglosie, v němž lingvistická vzdálenost mezi jazykovými útvary vstupujícími do potenciálních diglosních dichotomií není přesně stanovena, ve kterém se nepočítá s útvary jiných jazyků (např. sámštiny, angličtiny či interskandinávštiny), a z něhož je zcela vyloučena dichotomie **standard (bokmål+nynorsk) x dialekt**, nelze situaci v norském jazykovém společenství klasifikovat jako diglosní, a to i přes průkazné rozdíly ve vnímání funkční specializace a prestiže jazykových útvarů.

Existenci diglosie v celém norském jazykovém společenství nelze konstatovat ani na základě kritérií Fishmanova pojetí. Fishman nestanovil žádnou optimální lingvistickou vzdálenost mezi jazykovými útvary a z Fergusonova pojetí převzal pouze funkční specializaci a vnímání prestiže (Britto 1986: 34), což umožňuje do výzkumu diglosie zahrnout i dichotomii **standard x dialekt**, která je pro norské jazykové společenství centrální (Mæhlum 2007: 189-198).

Aplikace kritérií Fishmanova rozšířeného pojetí diglosie ukázala tyto výsledky:

		diglosie	
		+	-
bilingvismus	+	Jak diglosie, tak bilingvismus: <i>bokmål x nynorsk, standard x dialekt, dialekt x standardtalemål, norština x angličtina.</i>	Bilingvismus bez diglosie:
	-	Diglosie bez bilingvismu: <i>norština x sámština</i>	Ani diglosie, ani bilingvismus:

Lze tedy konstatovat, že v norském jazykovém společenství:

- dochází ke koexistenci **diglosie a bilingvismu**, avšak rozlišit varianty vyšší a nižší lze pouze na regionální nebo sociální úrovni,
- dochází k **diglosii bez bilingvismu**, avšak pouze v případě sámské minority mimo sámská území, kde Sámové používají **sámštinu** výhradně pro neoficiální vnitroskupinovou komunikaci, tedy jako jazykový útvar **nižší**, kdežto **norštinu** pro oficiální komunikaci, tj. jazykový útvar **vyšší**. V „celosámských“ regionech tzv. *Forvaltningsområdet for samisk språk* (Guovdageaidnu/Kautokeino, Kárášjohka/Karasjok, Deatnu/Tana, Unjárga/Nesseby, Porsáŋggu/Porsanger, Gáivuotna/Kåfjord, Lavangen, Tysfjord, Snåasen/Snåsa, Røyrvik) je ovšem sámština rovnocenná s norštinou a k výskytu diglosie bez bilingvismu tam nedochází.

Haugen klasifikoval norskou jazykovou situaci jako jednoznačně diglosní, ovšem s poznámkou, že je téměř nemožné stanovit, která jazyková varianta je vyšší a která nižší (in Britto 1986: 28), a tím vystihl problematiku deskripce norského jazykového společenství z hlediska diglosie.

Z důvodu nemožnosti rozlišit vyšší a nižší jazykový útvar na celostátní úrovni je vhodné využít modifikace Fishmanova pojetí diglosie. Halliday, McIntosh a Strevens je rozšířili o tzv. **diglosii orientovanou na komunikát** (*Use-Oriented diglossia*) a **diglosii orientovanou na komunikanta** (*User-Oriented diglossia*). Jejich pojetí vychází z předpokladu, že všichni členové jazykového společenství ovládají dva a více jazykových kódů, a jejich střídání je podmíněno aktuální situací či komunikační sférou, a to buď s uplatněním socio- či etnoidentifikačního činitele, tj. aniž by byla odhalena sociální či regionální příslušnost komunikanta – v Gregoryho terminologii **diatypická diglosie** – nebo bez uplatnění socio- či etnoidentifikačního činitele, tj. se sociální či regionální identifikací komunikanta – v Gregoryho terminologii **diglosie dialektální**. Oba typy diglosie jsou vzájemně prostupné a lze je v podstatě redukovat na schopnost střídání jazykových kódů (bez nutné optimální lingvistické vzdálenosti) užívaných v rámci jednoho jazykového společenství (Britto 1987: 35-40).

V diglosní situaci se při pragmalingvistickém rozrůznění mohou uplatňovat i jiná hlediska než opozice vyšší/nižší, formální/neformální apod. Mæhlum navrhuje opozici či sociologickou dichotomii modernita x tradičnost (2007: 196-198), v níž lze spatřovat jistou analogii se socio- a etnoidentifikačním činitelem jazykového útvaru. Tato dichotomie se zdá být pro norskou jazykovou situaci velmi vhodná, neboť např.

bokmål je tradičně spojován s městským kulturním životem a *nynorsk* s tradičním venkovem (Strand 2009: 09).

Několik studií například ukázalo, že v oblastech, v nichž dominuje *nynorsk*, je komunikační funkce jazyka významnou měrou rozšířena o funkci identifikační, resp. původce komunikace se užitím spisovné normy *nynorsk* hlásí k tradici, a široké spektrum oficiálně přípustných, tj. spisovných, paralelních tvarů komunikanti většinou vítají. V oblastech s převahou *bokmålu* je situace opačná. Na velké množství spisovných alternativních pravopisných forem se spíše nahlíží negativně, neboť převažuje instrumentální přístup: spisovný jazyk je nástrojem komunikace, bez vazeb ke kulturní tradici, a značná rozkolísanost spisovné normy je nepraktická (Akselberg 2005: 1778).

Otázka problematiky stanovení lingvistické vzdálenosti mezi jazykovými variantami bokmal a nynorsk ukázala funkční specializaci a rozdíly ve vnímání prestiže i uvnitř obou variant, a proto je možné počítat s výskytem komplementární diglosie i v rovině jednotlivých jazykových útvarů.

Pokusit se zjistit, do jaké míry řídí volbu jazykového útvaru či kódu pro danou komunikační situaci identifikace s modernitou či tradičností, je cílem empirické části výzkumu.

III. Část poznávací empirická

3. Výzkumná metoda exploračního výzkumu: dotazování prostřednictvím ankety

V sociologickém výzkumu, který zjišťuje i poměrně osobní fakta, respektive postoje a názory, je žádoucí, aby vyplňovatelem byl samotný dotázaný, tedy respondent.

3.1. Sociolingvistická anketa

Po zaznamenání demografických dat respondentů:

pohlaví (*kjønn*);

věková kategorie (*aldergruppe*),

do 25 let (*under 25 år*),

od 25 do 35 let (*mellom 25 og 35 år*),

od 36 let do 55 let (*mellom 36 og 55 år*),

nad 55 let (*over 55 år*);

místo narození (*fødselsted*);
bydliště (*bodsted*);
jazyk místní správy obce (*kommunens målform*);
vzdělání (*utdanningsnivå*);
povolání (*yrke*);

byli respondenti požádáni, aby vyplnili odpovědi na třináct otázek (viz níže).

3.1.1. Otázka č. 1

Stručně popište svoji jazykovou biografii.

Gi en kort oversikt over din språkbiografi.

Otázka č. 1 vychází z předpokladu, že znalost národního jazyka a jeho používání se v průběhu života mění. Velmi často se stává, že původní dialekt mluvčí vlivem různých životních okolností (studium mimo rodný region, prestižní zaměstnání vyžadující užívání spisovné vrstvy jazyka či jazyka cizího, změna bydliště, odlišná jazyková orientace partnera apod.) změní, přejde k užívání jiného jazykového kódu, přitom si znalost původních jazykových útvarů uchovává. Tento proces je předpokladem vzniku diglosních dichotomií. Otázka č. 1 má tedy zjistit jaké útvary národního jazyka si respondent osvojil, s jakými byl a je v kontaktu, a které z nich v současnosti používá.

Stručné přehledy jazykových biografií respondentů ukazují, že vlivem školní docházky, sdělovacích prostředků a migrace obyvatelstva, dochází k rozšiřování jazykové kompetence, tj. osvojené jednotlivé útvary národního jazyka se sčítají a na základě vymezení diglosie jako schopnosti používat minimálně dva jazykové útvary v rámci jednoho jazykového společenství (Bogoczová 2009: 160-163), dochází k tzv. **diglosii ascendentní** (vzestupné).

Vlivem přítomnosti vysokého počtu přistěhovalců a uzavírání exogamních svazků (mezi uživateli různých jazyků) a povinné výuky angličtiny a dalšího cizího jazyka lze považovat všechny respondenty za **individuálně multilingvní**.

Některé jazykové biografie zachytily i tzv. odliv uživatelů varianty nynorsk: respondenti, kteří měli jako hlavní jazyk výuky nynorsk ze zcela praktických důvodů

přešli k variantě *bokmål*. Znalost varianty *nynorsk* se postupně stává pasivní, a jedinec se pak nachází ve stavu **diglosie recesivní**.

3.1.2. Otázka č. 2

Podle čeho nebo jak se podle vás pozná dobrý jazyk?

Hva kjennetegner et godt språk?

Otázka č. 2 měla v ideálním případě zjistit, čím se respondent při hodnocení jazyka řídí a odhalit, co je pro vnímání prestiže a funkční specializace jemu známých útvarů národního jazyka určující. Odpověď by zároveň mohla naznačit jeho jazykové preference.

Podle respondentů je „dobrý jazyk“ takový, který:

- odpovídá aktuální komunikační situaci;
- je živý, barvitý, proměnlivý, bohatý, ale pravopisně správný;
- je schopen pregnantně vyjádřit obsah sdělení;
- vyhovuje stylové rozrůzněnosti;
- je po všech stránkách kultivovaný, všestranný;
- vyznačuje se bohatou variabilitou výrazových prostředků;
- reflektuje současnou normu (nikoli přísně kodifikaci).

Kritéria spisovnosti nebyla zmíněna ani v jednom případě.

Z odpovědí respondentů vyplývá poměrně velmi dobré jazykové povědomí. Respondenti v podstatě vyjádřili, že „dobrý jazyk“ je synonymický s oficiálním standardem norského národního jazyka, kterému je přisuzují vysokou prestiž.

3.1.3. Otázka č. 3

Plnohodnotný (komplexní) jazyk vám, mimo jiné, umožňuje být zdvořilý/á, vyjadřovat úctu, dokonale komunikovat, číst klasickou

literaturu, učit se cizímu jazyku. Co pro vás mít takový jazyk znamená?

Hva mener du om verdien av å ha et godt/rikt språk med tanke på høflighet, respekt, å snakke pent, lesing av eldre litteratur, læring av fremmede språk?

Otázka č. 3 měla zjistit vztah respondenta k národnímu jazyku a doplnit otázku č. 2.

Všichni respondenti potvrdili, že dobrá znalost národního jazyka je velmi důležitá. Respondenti si uvědomují, že národní jazyk je nositelem a zprostředkovatelem kulturního dědictví národa.

Byla zmíněna i praktická stránka dobré znalosti národního jazyka.

Někteří respondenti poukázali na nesmyslnost snah brusičů jazyka či snobismus puristů. V jednom případě vadil výraz „å snakke pent“ (správná řeč). Většina odpovědí reflektuje jazykovou toleranci a současný trend liberální jazykové politiky, tj. lingvistická a kulturní diverzita přispívá k bohatství společnosti; možnost kontaktu s rozmanitými kulturami a jazyky je pro člověka přínosné.

Odpovědi na tuto otázku svědčí o skutečnosti, že oficiální standard národního jazyka je vnímán spíše jako **prestižní**.

3.1.4. Otázka č. 4

Při konverzaci vědomě či nevědomě střídáme jazykové kódy a volíme způsob, jak se vyjádřit. Například s rodiči obvykle nemluvíme stejně jako s přáteli. Způsob, jakým se vyjadřujeme, o nás něco vypovídá a určuje naše postavení ve společnosti. Spojujete vlastní identitu s užíváním svého jazyka? Jak je to pro vás důležité?

Når vi snakker med andre, gjør vi hele tiden bevisste og ubevisste vekslinger og valg i måten vi uttrykker oss på. Vi snakker ikke på samme måten til besteforeldre som til venner. Måten man uttrykker seg på, sier derfor noe om hvem du er og hvilken posisjon du har. Gir språket deg en egen identitet? Hva legger du i tilfelle i det?

Otázka č. 4 měla zjistit, jak významný je pro respondenta etno- či socioidentifikační prvek užívání útvarů národního jazyka.

Většina odpovědí respondentů zdůraznila zásadní význam jazyka pro identitu člověka. Zároveň však mnozí dodali, že identitu neurčuje pouze příslušnost k jazykové oblasti. Identita je komplexní a dynamická. Jazyk není jedinou součástí lidské identity. Jeden respondent se k této otázce vyjádřil citátem G. H. Meada: S novým jazykem člověk získává novou duši.

Odpovědi respondentů lze shrnout, že způsob vyjadřování je výsledkem příslušnosti ke konkrétním skupinám lidí. Na základě jazyka přiřazujeme sobě i druhým určitou roli a status. Respondenti vnímali socio- i etnoidentifikační faktor.

3.1.5. Otázka č. 5

V tisku se objevují zprávy, že mnoho rodičů odmítá umístit své děti do škol s vysokým počtem žáků cizího původu, protože se bojí, že by to mohlo mít neblahý vliv na správné osvojení si jazyka. Co si o tom myslíte?

I avisene skrives det om at barn flyttes fra skoler der mange elever har utenlandsk bak-grunn fordi foreldrene er bekymret for barnas språkutvikling. Hva tenker du om dette?

Otázka č. 5 měla zjistit respondentův vztah k národnímu jazyku a jeho ochraně v multikulturním prostředí (s velkým podílem přistěhovalců). Kontakt norštiny a jazyků přistěhovalců totiž vytváří různé nestrukturní jazykové útvary, z nichž nejznámější je tzv. kebabnorština (*kebabnorsk, walla-språk*), což je kombinace lexikálních prostředků z různých arabských, perských, pandžábských a balkánských jazykových útvarů a gramatické struktury norštiny. Kebabnorština získává od 90. let 20. století velkou oblibu mezi norskou mládeží, zejména ve východních částech Osla.

Někteří respondenti označili tuto situaci za smutnou. Někteří z nich nabízeli vysvětlení, že se v takových případech zřejmě nejedná o obavy, že kontakt s jazyky přistěhovalců bude mít negativní vliv na správné osvojení si spisovného jazyka, nýbrž o xenofobii nebo tzv. kovertní „kulturní rasismus“ (*kulturell rasisme*), který se údajně skrývá za označením „*minoritetsspråklige*“ (ti, kteří mluví jazykem menšin) či „*fremmedkulturelle*“ (ti z cizí kultury).

Někteří respondenti takový trend nevnímají a tvrdí, že norská společnost je velmi tolerantní. Zcela souhlasí s přistěhovaleckou politikou vlády, neboť si

uvědomují důležitost přistěhovalců s ohledem na stárnutí norské populace. Mnozí podotýkají, že dětem přistěhovalců mají být zajištěny optimální podmínky pro rozvoj jazykové kompetence jak v jazyce rodném, tak i v jazyce norském.

3.1.6. Otázka č. 6

Čím by se podle vás měla prokazovat znalost norského jazyka? Existují podle vás profese či pracovní činnosti, jež jsou bez zvládnutí norského jazyka nemyslitelné?

Hvor høye krav bør man sette til norskkunnskaper? Er det noen yrker/arbeidsoppgaver hvor man må kunne beherske norsk?

Otázka č. 6 měla opět zjistit respondentův vztah k národnímu jazyku a jeho ochraně, a to nejen v souvislosti s vlivem přistěhovaleckých jazyků a globalizační angličtiny, ale především v souvislosti se současným trendem liberální jazykové politiky:

- lingvistická a kulturní diverzita přispívá k bohatství společnosti;
- možnost kontaktu s rozmanitými kulturami a jazyky je pro člověka přínosné.

Někteří respondenti si myslí, že pokud se jedinec uchází o zaměstnání v Norsku, je poměrně důležité, aby by předvedl dobrou znalost norštiny. Podle většiny by ovšem měl být nastaven takový systém, který by kvůli nízké úrovni znalosti automaticky nevylučoval žadatele o zaměstnání z pracovního trhu. Dobrá znalost norštiny je velmi důležitá zejména u zdravotnického personálu. Mezi další zmiňované profese respondenti řadili školství. Mnozí se vyjádřili obecně v tom smyslu, že znalost norštiny je podmínkou u všech profesí, které zahrnují komunikaci s lidmi, nebo u kterých se předpokládá velká zodpovědnost. Odpovědi respondentů často opět odrážely vědomí potřeby přistěhovalců na norský pracovní trh. Většina respondentů tedy podřizuje svůj postoj k národnímu jazyku pragmatickému a etickému hledisku.

3.1.7. Otázka č. 7

Součástí firemní kultury některých korporací je komunikace v angličtině. Co si o tom myslíte?

I noen bedrifter bruker de engelsk som arbeidsspråk. Hva syns du om det?

Otázky č. 7 a 8 vycházejí z oficiální studie *Norsk i Hundre*, kterou vydala norská jazyková rada Språkrådet v roce 2005, podle níž je globalizační tlak angličtiny na norský národní jazyk obrovský. Otázky č. 7 a 8 tedy mají zjistit postoj respondenta k tomuto jevu.

Většina respondentů si uvědomuje, že Norsko je významnou součástí mezinárodního společenství, a je tudíž nutné počítat s přítomností nadnárodních organizací a korporací, jejichž komunikačním jazykem je angličtina. Respondenti se většinou k tomuto jevu nevyjadřovali negativně. Někteří dokonce poukázali na tendenci firem přizpůsobovat se norskému jazykovému prostředí. V rámci vztahů s veřejností si firmy uvědomují důležitost komunikovat s okolím v národním jazyce země. Angličtina je na základě odpovědí respondentů vnímána spíše jako nezbytná součást sociálně komunikačního systému, v němž vedle národního jazyka existuje jazyk cizí, který je používán v relativně úzké, ovšem významné, profesionální sféře, a jehož přítomnost se ospravedlňuje jednak ekonomicky a jednak všeobecným globálním trendem. Zmínky o změně ve firemní politice některých korporací z hlediska přínosu by mohly vypovídat o tom, že vztah **norština x angličtina** je sledován a hodnocen. V postoji k angličtině se tedy neuplatňuje hledisko iracionální, nýbrž o hledisko instrumentální (funkční, ekonomické).

3.1.8. Otázka č. 8

Norština pohotově přejímá výpůjčky z cizích jazyků, např.: z angličtiny *brainstorming*, norský *idédugnad/idémyldring*; česky „brainstorming.“ Jazyková politika Islandu se snaží zamezit zvyšování podílu přejatých slov v lexikonu svého národního jazyka. Co si o tom myslíte? Měli bychom v tomto ohledu nějak zasahovat do vývoje norského jazyka? Myslíte si, že některá přejatá slova je lepší ponechat v původní podobě?

Det er velkjent at engelske ord forekommer i mange sammenhenger i norsk (som for eksempel brainstorming = idédugnad, idémyldring). Island har som politikk å lage sine egne ord. Hva syns du om dette? Er det noe vi bør bestrebe oss på i det norske språket også? Gi eksempler på utenlandske ord vi godt kunne ha en norsk omskriving av. Er det noen vi ikke bør omskrive?

Poměrně velká část respondentů si myslí, že je velmi důležité uvědomovat si přítomnost anglických výpůjček v jazyce a vždy zvážit vhodnost jejich použití v konkrétní komunikační situaci. Puristická jazyková politika Islandu se však většině respondentů jeví jako zbytečná, s poznámkou že substituce cizích slov někdy může znít nepřírozně. Jazykové adaptace přejímaných slov do norštiny ve fonetické či morfologické rovině, tzv. *norvagisering*, někteří respondenti nepovažují za nutné, někteří to považují spíše za nevhodné, např. u adaptace slova „pub“ na „pøbb“. Vadila například norizace angl. slova „kids“ na „kidsa“, tedy sufixace morfému –a z norského „barna“ (děti). Náhradu anglické výpůjčky norskými lexikálními prostředky, tzv. *fornorsking*, žádný z respondentů nenavrhol.

Vzhledem k genetické příbuznosti a podobnému stupni analycity obou jazyků anglické výpůjčky v norském jazyce poměrně rychle naturalizují, a proto jazyková rada *Språkrådet* vydala doporučení, v němž sice nabádá k obezřetnosti v přejímání cizích slov, ovšem rozhodnutí, zda výpůjčku ponorštit či ji nahradit termíny z norského lexikonu, nechává zcela na uživatelích jazyka (*Lånte fjører eller bunad?* *Språkrådet* 1998: 99).

Lze tedy konstatovat, že respondenti reagovali v duchu liberální jazykové politiky i v tomto ohledu.

3.1.9. Otázka č. 9

Co si myslíte o vývoji norské jazykové situace?

Hvordan syns du den språklige utviklingen i Norge har vært?

Otázka č. 9 měla zjistit, jak respondent hodnotí jazykovou politiku a praxi v zemi.

Většina respondentů se shoduje v tom, že se jazyková situace v Norsku vyvíjí velmi dynamicky a v médiích se o ní vedou poměrně zajímavé debaty. Respondenti zmínili, že možným stimulem nového zájmu o střídání a míchání jazykových kódů jsou nová sociální média. Sledování a analýza trendů v jazykovém chování je oblíbeným tématem rozhlasových a televizních pořadů. U respondentů nebyla

zaznamenána žádná negativní hodnocení norské jazykové situace, objevila se pouze jedna poznámka, že jazyková politika sblížení obou variant (*nynorsk* a *bokmål*) ničí („*blir rasert*“) spisovnou norštinu. Jazyková praxe byla jinak vnímána spíše neutrálně. Názory respondentu opět odrážely důvěru v liberální jazykovou politiku vlády a toleranci ve společnosti.

3. 1. 10. Otázka č. 10

Co znamená „běžně mluvená podoba norštiny?“

Hva er det norske talemålet?

Otázka č. 10 měla zjistit, jak respondent vnímá nepřítomnost oficiální výslovnostní normy, popřípadě jak se s ní vyrovnává.

Odpovědi respondentů lze souhrnně vyjádřit citací jednoho z dotazovaných: Hovorová norština je to, jak lidé v Norsku mluví – dialekty, sociolekty, etnolekty (*Det folk snakker!*). Rozdíl mezi psaným a mluveným projevem je vnímán jako přirozený. Podle respondentů nepřítomnost oficiální výslovnostní varianty nepředstavuje problém.

3. 1. 11. Otázka č. 11

V myslích domácích obyvatel Norska dodnes přežívá dávný jazykový boj mezi variantami *bokmål* a *nynorsk*. Která z nich nakonec zvítězí?

Den følelsesladde striden mellom bokmål og nynorsk lever ennå i befolkningen, hvem trekker det lengste strået til slutt?

Otázka č. 11 měla zjistit, zda respondent preferuje *bokmål* nebo *nynorsk* a proč. Odpovědi by měly napomoci rozpoznat, co jednotlivé varianty u respondenta asociují, a jaký k nim zaujímá postoj.

Nikdo z respondentů se ani k jedné variantě norštiny nevyjádřil ani odmítavě ani obdivně. Někteří respondenti zmínili nepraktičnost používání varianty *nynorsk* a všeobecně známou nechuť studentů z oblastí, v nichž převažuje *bokmål*, se variantě *nynorsk* učit. Pokud respondent vyjádřil jazykovou preferenci, resp. přechod od

varianty *nynorsk* k variantě *bokmål*, pak vždy s dodatkem, že důvodem byly čistě praktické okolnosti. Žádný respondent neodpověděl, která varianta norštiny nakonec zvítězí. Většinová odpověď zněla, že v současnosti uživatelů varianty *nynorsk* ubývá, ovšem dokud bude mít své přívržence, nelze *nynorsk* v žádném případě ignorovat. Otázka *bokmål x nynorsk* se zdá být velmi choulostivá. Odpovědi respondentů svědčily o tolerantním postoji k menšinovým či jiným jazykovým kódům a všeobecné politické korektnosti ve veřejném projevu. Objevila se i zmínka, že obě varianty jsou institucionálně podporovány a chráněny. Pro *nynorsk* by to byla především norská jazyková rada *Språkrådet*, organizace *Noregs Mållag*, *Norsk Målungdom* a *Aasentunet*. Snaha respondentů se k této otázce nevyjadřovat by spíše vyznívala v neprospěch Jahrova zhodnocení norské dvojvariantnosti: „Ačkoliv si jsou oba národní standardy lingvisticky velmi blízké, pro Nory jsou sociálně, kulturně a symbolicky velmi vzdálené a hluboce zakořeněné.“ (Jahr 1992: 92).

3. 1. 12. Otázka č. 12

Co je vlastně správná norština? A kdo o ní rozhoduje?

Hva er egentlig riktig norsk, og hvem bestemmer over språket vårt?

Otázka č. 12 měla zjistit, co si respondent myslí o jazykové politice a četných pravopisných reformách a do jaké míry je respektuje.

Většinová odpověď respondentů byla, že správnost zvoleného útvaru národního jazyka lze posoudit, až na základě kontextu, respektive konkrétní komunikační situaci. Respondenti poukazovali na důležitost úcty k jazyku a jeho adekvátní a správné používání. Zmíněna byla i důležitost přítomnosti normy spisovného jazyka. Odpovědi reflektovaly velkou důvěru v jazykovou politiku země.

3. 1. 13. Otázka č. 13

Stále více Norů vyslovuje francouzské „r“ (znělá dorso-uvulární frikativa). Tento způsob výslovnosti se v průběhu několika desetiletí rozšířil i do oblastí bez této výslovnostní tradice. Co si o tom myslíte?

Stadig flere nordmenn skarrer på r-ene. De siste tiårene har skarre-r erobret mye nytt land, den kommer til steder der folk tradisjonelt har rullet på r-ene. Hva syns du om det?

Otázka č. 13 měla zjistit, jak respondent vnímá módní jazykové trendy a jak se jimi nechává ovlivnit. Otázka vychází ze skutečného aktuálního trendu (zdroj: Foldvik z trondheimské univerzity NTNU) artikulovat hlásku –r jako znělou uvulární frikativu, což představuje dominantní výslovnostní variantu v jihozápadním Norsku. Bylo zjištěno, že pokud jeden z rodičů artikuluje –r uvulárně a druhý retroflexně, dítě si většinou vybere artikulaci uvulární. Vědecká hypotéza tento jev vysvětluje tím, že uvulární artikulace je pro dítě snazší než artikulace retroflexní. Na uvulární artikulaci –r ovšem nejvíce přecházejí adolescenti.

Tento trend nebyl nikým z respondentů zaregistrován, nicméně se několika z nich zdál být zajímavý.

3. 2. Charakteristika norského jazykové situace podle informátorů

3. 2. 1. Oslo (Stor-Oslo, Oslofjorden)

Informátor charakterizoval oblast kolem Osla jako region, kde lze poměrně snadno identifikovat postoj mluvčího právě na základě způsobu mluvy. Často dochází k tzv. hypersociolektizaci, tj. záměrné stylizaci projevu do určitého sociolektu, resp. akrolektu, a to zejména ve čtvrti Frogner. Sociolektem zdůrazňují příslušnost k jisté sociální skupině, současně se tak distancují od jiné. Sociolektem se v Oslu především vyjadřuje socioekonomický status mluvčího, okrajově příslušnost k politickému směru, a to především mírou užití konzervativních forem bokmål. Používám dialekt, dávám tím najevo, že mám nechuť k normě (jakékoliv, třeba i v oblékání, životním stylu), k oficiálnosti, k čemukoli strojenému, nepřirozenému.

V Oslu a jeho okolí se často objevují i výrazná epilingvistická hodnocení dialektů, sociolektů a etnolektů. V Oslu bývá regionální dialekt často zdrojem humoru, k čemuž v ostatních regionech dochází jen zřídka.

V Oslu je i velmi výrazné jazykové odlišení zájmových skupin mezi mládeží. Mezi studenty v Oslu lze pozorovat neskrývaný odpor vůči výuce varianty *nynorsk*. Oblíbená je i americká angličtina a různé druhy slangu, včetně těch, založených na

jazycích přistěhovalců (*walla-språk, kebabnorsk, salsa-språk, radisspråk, sossespråk* apod.).

3. 2. 2. **Stavanger** (fylke Rogaland)

Informátor popsal stavangerské jazykové společenství jako velmi pestré, neboť městská část, či spíše industriální zóna, Forus poskytuje velké množství pracovních příležitostí. V této oblasti se koncentrují zahraniční zaměstnanci (expatrioté a přistěhovalci) a zaměstnanci z různých částí Skandinávie.

Ve městě jsou výrazné především dva dialekty. Jeden vychází z tzv. *ryfylke-og jærmål* a druhý z velmi konzervativní podoby spisovné varianty *bokmål*. Stavanger má velmi úzké a intenzivní vazby na nedaleké město Sandnes, které má také svůj dialekt. Z hlediska věkových kategorií, lze stejně jako v ostatních větších norských městech identifikovat výrazný slang mládeže. Mluvčí z jihozápadního pobřeží Norska a zejména ze Stavangeru relativně dobře rozumí dánštině, a je zde patrná i ekonomická a kulturní orientace na Dánsko.

Je tedy možné předpokládat velmi intenzivní sociálně či instrumentálně podmíněné střídání a míchání jazykových kódů.

3. 2. 3. **Bodø** (fylke Nordland)

Informátor popsal jazykovou situaci v oblasti Salten (poměrně rozsáhlý region kolem Bodø) jako velmi různorodou. Mezi městem Bodø (správní a kulturní centrum kraje Nordland) a ostatními řídce osídlenými přilehlými regiony je velký jazykový rozdíl. V tomto kraji velkou měrou působí geomorfologické vlivy, klimatické podmínky, věrnost tradicím a stabilní či tradiční typy lidské činnosti. Četná osídlení jsou velmi kompaktní a izolovaná, což zamezuje nivelizaci dialektů. Proto zejména u starších generací přetrvávají regionální varianty dialektu *nordnorsk*, a to i v rámci malé vzdálenosti (vzdušnou čarou) mezi obcemi či osadami, např. oblast kolem Mjøle a obcí Fauske.

Na pobřeží, a zejména v Bodø, je situace odlišná. Důvodem je především přítomnost mladé generace, která často cestuje a studuje na univerzitách v celém Norsku, což přispívá k nivelizaci místní podoby varianty *bokmål* s východním

neoficiální standardem. Významnou roli zde hraje i přítomnost turistů, vzhledem k blízkosti soustroví Lofoty. Nezanedbatelná je i přítomnost příslušníků americké armády a rostoucí příliv přistěhovalců z asijských zemí. Na poměrně konzervativní podobu moderního městského jazyka má i silná umělecká orientace na město Petrohrad. Dvojvariantnost norštiny se zde téměř nevnímá.

3. 2. 4. **Halden** (fylke Østfold)

Informátor popsal jazykovou situaci v Østfoldu jako velmi podobnou situaci ve východní části Osla, respektive východního břehu řeky Akerselva, a to zejména co se týče podoby mluveného jazyka a přítomnosti přistěhovalců. Stejně jako v Oslu jednoznačně převažuje varianta *bokmål*. Pro výslovnost je velmi typické postalveolární -l, tzv. tjukk L („tlusté L“), které je např. v západní části Osla stigmatizující. Lze tedy předpokládat intenzivní střídání jazykových kódů podle východooselského vzoru.

4. Závěr

Odpovědi respondentů signalizovaly **pragmaticky orientovaný přístup** k volbě jazykových útvarů pro daný komunikační cíl. Příznačná by zde byla aplikace Bourdieuvých (1991) teorií o symbolické moci jazyka, jazykovém kapitálu a jazykovém trhu. Postoj respondentů k jazyku se jevil jako poučeně racionální – jako prostředek k ekonomickému úspěchu. Jazykovým útvarům, které jsou všeobecně vnímány jako nástroj k dosažení vyššího socioekonomického statusu, se zároveň přisuzuje vyšší prestiž. Silná se ukázala i **úcta k tradičním kulturní hodnotám**. Dobře pozorovatelné bylo i etické hledisko, politická korektnost a tolerance respondentů. Vědomí příslušnosti k určitému regionu se nevyklučovala se současnou identifikací jedince s národem, státem (kulturní bivalence). Respondenti pociťovali tuto dvojí identitu, a zdá se, že právě tato totožnost a nadtotožnost se projevila uznáním znalosti místního dialektu i celonárodního spisovného útvaru a střídáním těchto jazykových kódů.

Vzájemným působením naturalizované meritokratické ideologie moderní norské společnosti spolu s pluralistickým multikulturalismem, který klade důraz na uznání

občansky plnohodnotné participaci kulturně, etnicky a sociálně definovaných menšin, se diglosie v norském jazykovém společenství projevuje spíše **latentně**.

Skromnější užívání původního dialektu vede ke stavu označovanému jako **diglosie rezidující** (zbytková) až fosilizovaná či stopová (Bogoczová 2009: 162). Někteří například používají standardní jazykový útvar pro většinu komunikačních situací, kdežto pro zbývající komunikační situace si vyhradují dialekt. Jako jazyk symbolický mohou vnímat jak oficiální standard, tak i tradiční regionální dialekt. Jedná se tedy o zároveň i **diglosii asymetrickou**, tj. situaci, v níž se okruh komunikačních situací, ve kterých lze dialekt použít, nemusí krýt s okruhem komunikačních situací, které vyžadují spisovnou podobu jazyka. Jistý jazykový kód je vymezen pro komunikační sféru v zaměstnání, jiný pro sféru rodinnou, jedná se o diglosii komplementární, vzájemně se doplňující.

Na základě odpovědí respondentů nebylo v identifikovaných diglosních dichotomiích:

- *bokmål* x *nynorsk*,
- norština x angličtina,
- norština x sámština,
- standard x dialekt
- *standardtalemål* x dialekt

patrně žádné iracionální estetické hledisko, respektive preference jazykového kódu na základě líbivosti.

Je třeba zdůraznit, že důležitým předpokladem diglosie, jako společensky podmíněnému střídání jazykových kódů, je sociální stratifikace jazykového společenství. Ta se ovšem v Norsku jeví jako slabá, což je jedna z dalších příčin latence diglosních dichotomií.

Důvodem pouze náznakové sociální stratifikace v Norsku je přítomnost silných demokratických procesů a principů ve společnosti, které zesílily zejména po 2. světové válce. Významnou roli sehrála i ekonomická nivelizace mezi sociálními skupinami koncem 60. let 20. století. Mentalita se postupně měnila ve prospěch lidových, národních a demokratických hodnot (Akselberg 2005: 1778).

Závěrem lze tedy konstatovat, že v norském jazykovém společenství koexistuje několik instrumentálně podmíněných latentních dichotomií diglosní povahy, jejich platnost však nelze vztáhnout na celé Norsko. S celonorskou platností

nelze ani stanovit, který díl dané dichotomie je vnímán jako jazykový útvar vyšší a který nižší.

5. Zhodnocení výzkumu z hlediska validity, reliability a významu

Nosnou část výzkumné práce tvoří analytická teoreticko-aplikační část, která vychází z relevantních vědeckých prací a odborných studií, které představují trvalé sociolingvistické dědictví. Tato část práce zachycuje nejdůležitější modifikace ve vývoji ústředního sociolingvistického pojmu diglosie, které jsou aplikovány na aktuální situaci v norském jazykovém společenství. Prostřednictvím komplexní analýzy bylo identifikováno několik diglosních dichotomií, což splnilo cíl výzkumu, a je možné konstatovat vysokou míru validity výzkumu. Zároveň lze předpokládat, že reaplikace teoreticko-analytické části výzkumu by přinesla v dohledném časovém horizontu velmi podobná zjištění, a tudíž i její reliabilitu je možné hodnotit jako vysokou.

Úkolem empirické části výzkumné práce – sociolingvistické ankety a stručné charakteristiky čtyřech oblastí norského jazykového společenství, bylo doplnit teoreticko-aplikační část a kvalitativní analýzou respondentů zjistit intenzitu či ohraničenost diglosních dichotomií či odhalit další jevy sociálně podmíněného střídání kódů v norském jazykovém společenství. Pro zajištění maximálně možného porozumění ze strany respondentů byla anketa provedena v norském jazyce. Informátoři byli z řad odborníků, jejichž profesní sféra souvisí s jazykem, a kteří jsou schopni kompetentně zhodnotit jazykovou situaci v dané oblasti. Všichni informátoři byli rodilí mluvčí, kteří v daných lokalitách žijí několik let. Informátoři také distribuovali sociolingvistickou anketu. Odpovědi respondentů naznačily, že identifikované diglosní dichotomie jsou přítomny spíše jen obrysově či skrytě – latentně. Za tímto zjištěním lze vidět výše popsanou společenskou situaci. I tuto část přes její doplňkovost lze hodnotit jako dostatečně validní.

Zároveň je ovšem třeba zdůraznit tyto rezervy.

Norská jazyková situace byla hodnocena pouze:

- z perspektivy většinové společnosti Norů, bez účasti v Norsku žijící sámské minority,

- z perspektivy vzdělaných respondentů z městských oblastí (ovšem se zkušenostmi s prací s jazykem a studenty.),
- z perspektivy věkové kategorie 25 + (školou povinní jsou zkoumání dostatečně norskými organizacemi, výzkumy zejména v souvislosti s povinnou výukou obou variant na školách jsou k dispozici).

Tato posledně zmíněná rezerva byla však záměrem empirické části. Školou povinní respondenti by, alespoň podle dosavadních výzkumů, kterých v souvislosti s odlivem studentů varianty nynorsk byla provedena celá řada, pravděpodobně většinově odpovídali v neprospěch povinné výuky obou variant spisovné norštiny. Jako vhodnější se zdá využít právě těch respondentů, kteří již takto zatíženi nejsou.

Samozřejmě je třeba i zdůraznit možné zkreslení, odchylky interpretace otázek a odpovědí apod. Při re aplikaci otázek sociolingvistické ankety by samozřejmě záleželo na cílové skupině – reprezentativním vzorku. V tomto výzkumu byl redukován z důvodu vzdáleného cizojazyčného prostředí, velké rozlohy Norska a ze zcela legitimního důvodu, že se jedná o výzkum kvalitativní, nikoliv kvantitativní.

Výzkum poskytl relativně komplexní sociolingvistický profil norského jazykového společenství, který je použitelný pro další rozšiřování a upřesňování či srovnávání s jinými jazykovými společenstvími. Zároveň také do určité míry rozšířil sociolingvistickou perspektivu z níž je možné nahlížet na norskou jazykovou situaci.

Použité zdroje:

- AKSELBERG, Gunnstein (2005): Dialects and regional linguistic varieties in the 20th century II: Norway, *The Nordic Languages*, Eds. Bandle, O et al., Walter de Gruyter GmbH & Co., Berlin
- ASKEDAL, John Ole (2005): The standard Languages and their systems in the 20th century III: Norwegian, *The Nordic Languages*, Eds. Bandle, O et al., Walter de Gruyter GmbH & Co., Berlin
- AUER, Peter (2001): A Typology of European Dialect/Standard Constellations of Europe's Sociolinguistic Unity. Plenary paper given at the 34th Societas Linguistica Europaea Meeting in Leuven, Belgium
- BRITTO, Francis (1987): *Diglossia: A Study of the Theory With Application to Tamil*, Georgetown University Press 1987
- BOGOCZOVÁ, Irena (2009): Textová opora ke studiu mluveného českého jazyka a dialektologie, Filozofická fakulta Ostravské university v Ostravě
- BOURDIEU, Pierre (1991): *Language & Symbolic Power*. Cambridge: Polity Press/Basil Blackwell.
- ČECHOVÁ, Marie a spol. (2003): *Současná česká stylistika*, ISV Nakladatelství
- ČERMÁK, František (2011): Jazyk a jazykověda, Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum
- FERGUSON, Charles A. (1996): *Sociolinguistic Perspective: Papers on Language in Society, 1959 – 1994*. Edited by Thom Huebner. Oxford University Press
- FERGUSON, Charles A. (1971): *Language structure and language use: essays by Charles A. Ferguson*. Selected and introduced by Anwar S. Dil.: Stanford University Press
- FOLDVIK, Arne Kjell (2012): NRK P2 – Språkteigen, Oslo
- HALLARÅKER, Peter (2001): The Nynorsk language – yesterday, In Kelz, P., Simek R., Zimmer S.: *Europäische Kleinsprachen*, Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden
- HUDSON, Alan (2003): Toward the Systematic Study of Diglossia, *Sociolinguistics: The Essential Reading*, Eds. Paulson, C. B. & Tucker, G. R., Blackwell Publishing Ltd, Oxford
- IVERSEN, Harald M. (2007) *Grammatiken i bruk*, Cappelen Akademisk Forlag, Oslo
- JÄHR, Ernst Håkon (1992): *Bokmål and Nynorsk*. In: Minority languages, the Scandinavian experience, University of Edinburgh; Ed. Gunilla Blom ... [et al.], Nordic Language Secretariat, Oslo
- LUNDEBY, Einar (2005): Language cultivation and language planning III: Norway, *The Nordic Languages*, Eds. Bandle, O et al., Walter de Gruyter GmbH & Co., Berlin
- MARØY, Beate Husa (1998): Ei sosiolingvistisk gransking av talemål på vestlandsøya Fedje. M. A. Thesis, Bergen
- MYRVOLL, Klaus Johan (2012): *2012-nynorsken vert ikkje enklare*. Aftenposten (morgenutg. : trykt utg.). ISSN 0804-3116.
- MYRVOLL, Klaus Johan (2012): *Bokmål og nynorsk kan ikkje jamførast*. Aftenposten (morgenutg.: trykt utg.). ISSN 0804-3116.
- MÆHLUM, Brit (2007): *Konfrontasjoner: Når språk møtes*. Oslo: Novus forlag
- HUSS, Leena & LINGREN, Anna-Riitta. *Scandinavia* In: Handbook of Language and

- Ethnic Identity, Disciplinary and Regional Perspectives (Volume 1), Edited by Joshua A. Fishman and Ofelia Garcia, Second Edition, Oxford University Press 2010
- OMDAL, Helge (2002): *Språknormer i Norge: Normeringsproblematikk i bokmål og nynorsk*, Cappelen Akademisk Forlag, Oslo
- RØYNELAND, Unn (2009): *Dialects in Norway – catching up with the rest of Europe?* International Journal of the Sociology of Language ISSN 0165-2516, 196/197
- SOLHEIM, R. (2006): “Språkbruk og språkhaldningar i Høyanger etter andre verdenskrigen. Eit sosiolingvistisk særtilfelle eller eit lokalt dome på ein allmenn tendens?” In *Målbryting* nr. 8. Bergen: Nordisk institutt, UiB
- STRAND, Thea R. (2009): *Varieties in dialogue: Dialect use and change in rural Valdres, Norway*, ProQuest LLC, Ann Arbor
- TRUDGILL, Peter (2004): *Language and Nation* In: Sociolinguistics: an introduction to language and society. London: Penguin, 4th edition
- VIKØR, Lars (2002) *Språknormer i Norge: Normeringsproblematikk i bokmål og nynorsk*, Cappelen Akademisk Forlag, Oslo
- VIKØR, Lars (2002): The Nynorsk Language of Norway, Aasetunet, Universitet i Oslo
- WATSON, Harry D. (1992): *Scots and Nynorsk: Minority Languages?* In: Minority languages, the Scandinavian experience, University of Edinburgh; Ed. Gunilla Blom ... [et al.], Nordic Language Secretariat, Oslo
- WORREN, Dagfinn (2005): Interscandinavian language contact III: The Norwegian form of bilingualism, *The Nordic Languages*, Eds. Bandle, O et al., Walter de Gruyter GmbH & Co., Berlin